

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Társadalomtudományi Kar

MESTERKÉPZÉS

**Kultúra és identitás a Hasomer Hacair
ifjúsági szervezet szimbólumainak tükrében**

„A hulcád alatt ott van minden, ami kellhet”

Konzulens:

Papp Richárd

Készítette:

Steiner Noémi

CJGC85

Kulturális antropológia szak

2015. november

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	2
1.1.	Hasomer Hacair	2
1.1.	A módszer.....	4
1.1.1.	Szimbolikus antropológia	9
1.2.	A dolgozat felépítése.....	11
1.3.	A Hasomer Hacair rövid története	13
1.4.	A szervezeti felépítés	17
2.	Somer, a huncán keresztül	20
2.1.	A ruha szimbolikája	23
2.1.1.	Szabás, anyag, szín	23
2.1.1.1.	A három alappillér.....	26
	<i>A cionizmus</i>	26
	<i>A judaizmus</i>	30
	<i>A szocializmus</i>	35
2.1.1.2.	A Someres Tízparancsolat	38
2.1.2.	Fűzők, gombok és egyéb részletek és jelentéseik a huncán	44
2.1.3.	A someres szemel.....	46
2.1.3.1.	A szemelen túl – SMR logó.....	50
2.1.4.	Felvarrók és kitűzők – az egyéniség megjelenítése.....	52
3.	A hulcaosztás rítusa.....	54
3.1.	Előkészületek.....	55
3.2.	Hulcát adni – hulcát kapni.....	58
3.3.	Hulcában	66
4.	Összefoglalás	67
	Felhasznált irodalom:.....	69
	Függelék	72

1. Bevezetés

1.1. Hasomer Hacair

Szakdolgozatomat a Hasomer Hacair zsidó ifjúsági szervezetről írtam, a mindennapi élet és a rítusok¹ szimbólumainak középpontba állításával. „A Somer egy lendületes, igényes, jó hangulatú zsidó ifjúsági szervezet, melynek célja bevonni a fiatalokat egy olyan közösségbe, ahol saját korosztályukkal tapasztalhatják meg a színvonalas szórakozás, és a szórakoztató tanulás nyújtotta élményt.”² – így határozzák meg saját magukat a honlapjuk bemutatkozásában. Ez a mondat összefoglalja a legfontosabbnak tartott tudnivalókat, kiemeli a kulcsszavakat saját identitásával kapcsolatban: zsidó, fiataloknak szóló, oktatási szervezet. A 6-18 éves korosztály szintén fiatal vezetők segítségével magának alakítja ki a közösséget, minden pénteken találkoznak, illetve többször járnak évente táborozni és egyéb programokon vesznek részt közösen. Valójában a szervezet többet nyújt, mint alkalmankénti találkozót – hálózat szerveződik, a tagok virtuális térben is közösséget alkotnak és több szállal kapcsolódnak a múlthoz, illetve országokon átívelő, nemzetközi szervezethez.

Dolgozatomban a budapesti „ken”³, vagyis fészek tagjainak, vagyis a „chanichok” (gyerekek, résztvevők), „madrichok” (ifjúsági vezetők, 16-18 éves, madrichképzést végzett fiatalok, akik a programokat szervezik), illetve a szervezethez egyéb módon kapcsolódó felnőttek életéről írok (erről bővebben írok a Szervezet felépítése fejezetben). A „hulcát”, (héberül inget jelent) az egyenruhájukat, egy kék inget helyezem a középpontba: a hulcát identitásszimbólumnak tekintve mutatom be a szervezet értékeit, ideológiáját, illetve a gyerekek hulcához való kapcsolatában a magához a szervezethez való tartozást vélem felfedezni. A hulca megkapása fontos beavatási rítus a tagok életében, ezt az eseményt

¹ A rítus olyan cselekedet, amelyekhez vallásos tartalmú, rendszerint mitikusan megalapozott képzetek tapadnak és hagyományok által előírt formában, általában ismételve kerülnek kifejezésre. A társadalmi

integrációt és a közös identitást is megszilárdítja. (Papp, Vallásantropológia, 2005, pp. 72-73)

² (Somer.hu)

³ A Somer eredetileg cionista szervezetként jött létre, így az Izraellel, ezáltal a héber nyelvvel való kapcsolat a szervezetnek az egyik fontos értéke. Az alapvetően fontos dolgokat ezért héber nevén nevezik. Én is így fogom használni és folyamatosan magyarázom a héber kifejezéseket.

átmeneti, beavatási rítusként értelmezem, illetve a kollektív és individuális szintek folyamatosan váltakozó, illetve egyidejűleg létező jelenségéről, az egyéni és közösségi tartalmak megértése szempontjából is kulcsfontosságú a szerepe ennek a tárgynak.

Nagy hatással voltak a gondolkozásomra és a kutatásomra egy someres lány gondolatai, aki a kérésemre írt a saját somerességéről, someres identitásáról. A kutatási kérdéseim bemutatása előtt ebből a szövegből idézek egy részletet, amely több olyan kérdést és problémát is felvet, amivel, amivel dolgozatomban foglalkozni szeretnék és talán ezáltal jobban megérthetővé válik ez a közösség.

„Ott értettem csak igazán meg mit jelent a huncám, amit egyébként körülbelül egy órával azelőttől tudhattam magaménak. A gyertyafényes szeánsz alatt le kellett írunk, mi motivál minket, mit találtunk jónak illetve rossznak. (...) Ezt a papírt azóta is a pénztárcámban tartom, igazából nem is tudom miért, inkább a tudatalattim tette oda. Ha épp motivációra van szükségem, vagy egy kis önbizalomra, jó szolgálatot tesz. Ott válaszoltam meg szerintem igazából, a zsidó közösséggel kapcsolatos legfontosabb kérdést, amit valaha feltettek nekem. Azt kérdezték, mit jelent számomra someresnek lenni? Csúnya, gyertyafényes, aggodalmas, kialvatlan válaszem firkantottam a papírra: valamit, amire büszke lehetek. Így két-három évvel később azt gondolom a teljes válasz az, hogy a Somer egy inkubátor volt számomra, ahol biztonságos környezetben lehet fejlődni, gyarapodni, (fel)nőni. Megvan a kihívás, az esély arra, hogy valamit elrontasz, de ha ez megtörténik, azonban nem leszidást kapsz, hanem kérdések tömkelegét, hogy hogyan tudnak segíteni neked. (...) Attól, hogy már nem járok le minden héten, és nem tartok programokat, még mindig someres vagyok, someres az identitásom, szeretem a Somert. Bármikor megkereshetnek, ha segítség kell. A Somer mindig az életem része lesz, és ha majd kérdeznek róla, akármikor őszintén válaszolok: aki egyszer someres, örökké someres. Legalábbis az én huncám ezt az üzenetet közvetíti.”

Arra keresem a választ, hogy miként képezi le az egyenruha a szervezet egészét, hogyan válik egy nagyon konkrét, praktikus tárgy identitásszimbólummá és mikor milyen szerepet tölt be; hogyan alakul a szervezet tagjainak identitása a szervezetben betöltött szerepek változása folyamán: miként konstruálódik meg az egyén a közösségben, és hogyan hatnak az egyénre a közösség változásai illetve fordítva: az egyéni utak hogyan határozzák meg a közösséget? Mit jelent ma Magyarországon egy ilyen szervezethez tartozni, mennyiben határozza meg a fiatalok életútját, illetve mennyiben tud érvényesülni, mit jelent egyáltalán a mai Magyarországon egy zsidó ifjúsági szervezet? Hogyan alakulnak a rítusok – hiszen jelenlegi állapotában 25 éve működő, azonban száz éves hagyományokkal rendelkező szervezetről van szó, amelynek térben és időben is folyamatosan változnak a határai, feladatai és küldetése, illetve nem vallási alapokon nyugszik, tehát a fő alakító tényezője maga a mindenkori közösség – mennyiben viszik tovább a hagyományokat és mennyiben alakulnak át? Mi szilárdult meg és mi maradt képlékeny? Meg tudja őrizni az állandóságát a szervezet, és ha igen, hogyan őrzi meg, ha a tagok állandóan változnak, folyamatos fluktuáció megy végbe a szervezeten, a szerepek is állandóan változnak. Hogyan helyezkedik el, milyen szerepet tölt be a Hasomer Hacair a mai magyar, illetve budapesti zsidó közösségben? Valamint hogyan kapcsolódik a magyar szervezet a nemzetközi rendszerbe, a Hasomer Hacair egészébe és cionista szervezatként az is fontos kérdés, hogy miként kapcsolódnak Izraelhez?

1.1.A módszer

Kvalitatív terepkutatásom során első sorban megfigyeléseket végeztem, – részt vettem több programon, a madrichok, vagyis vezetők gyűléseibe, illetve néha csapatépítéseibe is beeláttam, valamint a Facebook oldalt is figyelemmel kísértem. Megfigyeltem rítusokat, illetve a tagokkal kötetlenebb módon beszélgettem, amelyek nagyon sokat segítettek az értelmezésben. Ezeken az informális beszélgetéseken kívül interjúkat készítettem a szervezet tagjaival – igyekeztem minél szélesebb rétegeket felölelni, így kisebb gyerekektől kezdve a vezetőképzésen résztvevőkön át a vezetővel, illetve régebbi tagokkal is beszélgettem, így árnyaltabb és mélyebb tudást gyűjthettem. Ebből kifolyólag

beszélgetések természetesen nagyon különbözőek voltak, mindegyiknek más a fókusza és a formája is – kisebbekkel rövidebb beszélgetéseket folytattam, egyszerűbb, konkrétabb kérdéseket tettem fel, nem rögzítettem a beszélgetést. Nagyobb gyerekekkel elvontabb kérdésekről is beszélgettem, főleg aktuális kérdésekről, míg a régebbi tagokkal elemzőbb, akár szakértői interjú irányába is el tudtunk menni. Az interjúimat általában a Somer „*kenjében*”, vagyis Izraeli Kulturális Intézetben készítettem, néha külön megbeszélés alapján, nem péntek este, amikor programjaik vannak, míg készültek ennél jóval „spontánabb” beszélgetéseim, amikor egy kis időre félrevonultam beszélgetőtársaimmal. Ezek az interjúk félig strukturáltak tekinthetőek: három esetben azzal a kérdéssel indítottam, hogy „mi a te Somer-történeted?” és ebből kiindulva a saját identitásukról beszélgettünk. Később, amikor tudatosan a huncát kezdtem a fókuszbá állítani, a kiinduló kérdéseim is erre vonatkoztak: azt a kérdést tettem fel, hogy „mit jelent számodra a huncád?”, ehhez általában további segítő kérdésekre volt szükségem: Milyen volt, amikor a Somerben huncát kaptál? Hogyan élted meg? Mik történtek veled, mit éreztél? Mit jelentett számodra? Kinek mutattad meg? Mit jelent neked most a huncád: hol tartod? Mikor veszed fel? Mit tudsz róla? Ezeken a történeteken keresztül jól kirajzolódtak az egyéni viszonyulások nem csak magához a ruhadarabhoz, hanem az egész Somerhez: elmesélték, hogyan kerültek a szervezetbe, egyéni motivációk jelentek meg és kirajzolódtak hálózati mintázatok is – a továbbiakban ezen a vonalon is érdemes lenne tovább haladni.

Úgy éreztem azonban, hogy érdemes lenne még több embernek is feltenni ezeket a kérdéseket, még hozzá azért, mert a beszélgetéseim során arra lettem figyelmes, hogy a beszélgetőtársaim maguk számára is fontos következtetéseket fogalmaznak meg. Mivel nem tudtam mindenkivel interjút készíteni, akivel szerettem volna, néhány tagot megkértem, hogy írják le néhány mondatban, mit jelent számukra a huncájuk. Ezeket az írásokat e-mailben vagy a Facebook levelező rendszerén keresztül küldték el, majd a Facebookon keresztül további kérdéseket intéztem hozzájuk és beszélgetések alakultak ki – azt tapasztaltam, hogy ez a fajta kommunikáció teljesen természetes a tagoknak, egyáltalán nem jelentett nehézséget számukra írásban, közösségi médián keresztül

kommunikálni. Még a kifejtettebb, több soros leírásuk is teljesen előbeszéd-szerű. Az ezekből a beszélgetésekből származó idézeteket az eredeti írásmóddal, javítás és átírás nélkül közlöm.

A rítusokat úgy tudtam a leginkább elemezni, hogy magam is részt vettem rajtuk, a társadalmi jelenségeket természetes közegükben figyeltem meg⁴. Ezáltal tudtam minél átfogóbban és mélyebben megérteni a jelentéseket, tartalmakat az expresszív kultúrát összegző rítusokon keresztül⁵. A Somer kultúrájában, normarendszerében, mítoszaiban⁶ és rítusaiban egyszerre vannak jelen vallási (pl. szombatfogadás), politikai (pl. katonai formáció) és az ifjúsági kultúra (pl. Mozimaraton) elemei, teljesen egyedülálló saját rendszert hoz létre, melyek térben és időben is alakulnak.

Segítségemre voltak még azok a dokumentumok, amelyeket a mindenkori someres madrichok, vezetők használnak, írnak és szerkesztenek egy mindegyikük által hozzáférhető mappában, ahova elmentik például az egész éves oktatási anyagokat, feltöltik a megírt programokat és fontos háttér információkat, hasznos anyagokat tárolnak.

Ahogy korábban már említettem, korábban én is részt vettem a Somerben, *chanichként* (vagyis mint gyerek, résztvevő), majd *bogerként* (átmeneti időszak, amikor a madrichképzésen vesznek részt. Egy félreértés miatt nevezték régebben így ezt az állapotot, 2012 óta már *kerennek* nevezik. (l. részletesebben a Somer felépítése fejezetben) *madrichként* (ifjúsági vezető), valamint, miután kikerültem a szervezetből, *bogerként* (a világszervezetben, illetve már a magyarországi kenben is a boger kifejezést azokra a tagokra használják, akik a madrichságuk után más módon viszik tovább a szervezet értékeit) továbbra is segítettem a munkájukat, mindig közel maradtam a szervezethez. Ezért, amikor egy új nézőpontból kezdtem vizsgálódni, vagyis kutatóként vettem részt a szervezetben, a saját előzetes tudásom és saját tapasztalataim is nagy segítséggel szolgáltak a megértésben. Hatalmas segítség volt számomra ez a tudáselőny,

⁴ (Babbie, 2001)

⁵ (Boglár, A kultúra arcai, 2001)

⁶ A mítosz olyan integráns része a társadalmi életnek, amely "szakrális alátámasztását" adja egy közösség gondolatvilágának és kulturális gyakorlatának. Alapvetően átszövi az egész kultúrát, jelen van a mindennapokban, szabályozza az élet csaknem minden mozzanatát. (Papp, Vallásantropológia, 2005, p. 71)

nem kellett az alapjaitól kezdve mindent megismernem, ugyanakkor az egyik legnagyobb kihívás számomra az értelmezésben az volt, hogy a saját szemüvegem helyett a másik szemüvegével nézzek egy hasonló élményre.

A saját közösségben való kutatás létjogosultsága vitatott. Eriksen a Kis helyek, nagy témák című művében is kiemeli ezt a fajta kutatói nézőpontot: szerinte több érv is fel szokott merülni a saját, vagy ahhoz hasonló társadalomban kutatás ellen. A egyik az, hogy az antropológia alapvető célja magyarázatot adni a világ sokféleségére, míg egy másik, hogy a saját társadalmunk implicit összehasonlítási alapként szolgál, amely elvész, ha túl közel vizsgálódunk hozzá. Ugyanakkor a modern társadalmakban végzett terepmunka azt is megmutatta, hogy sokkal heterogénebbek ezek a társadalmak, mint ahogyan feltételezni szokták – elegendő kulturális változatosságot nyújt az otthoni terep is és. Azzal érvel, hogy az antropológia manapság már felöleli az egész világot, beleértve a kutató otthonát is, az ismerős környezetnek pedig az az előnye, hogy a kutató ismeri a kulturális konvenciókat, valamint a nyelvet is. Ez okozhat azonban az ismerőssel szembeni vaktságot (homeblindness), vagyis azt, hogy a kutató természetesnek vesz bizonyos jelenségeket. Eriksen szerint összességében az ismerősnek tűnő társadalmakban nagyjából ugyanazokkal a részletekbe menő összehasonlító tanulmányozással vizsgálhatjuk, mint a tőlünk távoli kultúrákat.⁷

Biztos vagyok abban, hogy ennek a fajta kutatói munkának vannak hátrányai és valószínűleg én is figyelmen kívül hagytam olyan lényeges dolgokat, amelyeket nem vettem észre, nem tartottam fontosnak, mivel teljesen természetesnek vettem. Ugyanakkor olyan tudással rendelkezem, amiket más, aki a közösségen kívülről érkezik, csak hosszú és nagyon kemény munka által érthet meg, esetleg észre sem vesz, félreértelmez. Aki csak egy pillanatnyi állapotot figyel meg, nem biztos, hogy egy folyamat részeként képes látni valamit, ami másképpen nem értelmezhető.

A Somer ifjúsági szervezet, az ifjúsági kultúra része, ennek következtében a tagjai állandóan változnak. Már három éve nem vagyok a tagja és bár még van kapcsolatom velük, már nem vagyok szerves része a szűk közösségnek. Ugyanakkor átéltem azokat a

⁷ (Eriksen, Kis helyek - nagy témák - Bevezetés a szociálsantropológiába, 2006)

rítusokat, amelyekről írok, internalizáltam azokat az értékeket, amelyek a közösség középpontjában állnak – ezt tekintem a kutatásom első szintjének. Egyik utolsó madrichi feladatunként a Hasomer Hacair századik évfordulójára készítettem egy interaktív múzeumot, ami történelmi metszetben, hat szakaszra bontva mutatta be a szervezetet. Ezt meglehetősen alapos kutatómunka előzte meg, mélyebb ismereteket szereztem az egészen távoli és közelmúltról is, ennek segítségével sikerült átlátnom a változásokat, az összefüggéseket, az értékek és a gyakorlatok alakulását – ez a kutatásom második szakasza. Madrichságom végeztével, a Holokauszt hetvenedik évfordulója kapcsán kezdtünk bele egy nagyobb projektbe, ami végül sajnos félbeszakadt: a cionista ifjúsági szervezetek világháború alatti embermentő tevékenységéről terveztünk írni egy könyvet, fiatalok számára. Ehhez mélyebben kezdtünk foglalkozni az adott korszakkal és az ifjúsági szervezetek munkásságával; ennek kapcsán találkoztunk Izraelben a papírhamisítás megszervezőjével, David Gurrallal és a feleségével, Naomival, illetve a rendszerváltást követően újraalakult Somer kezdeményezőjével és első vezetőjével, Eli Netzerrel, akikkel azóta is tartom a kapcsolatot. Ez a projekt egyelőre sajnos nem valósult meg, de a figyelmemet a Somer felé fordította: ráeszméltem, hogy egy ilyen nagy horderejű tevékenység, mint az embermentés, mára teljesen feledésbe merült, bár van irodalma, nagyon kevesen tudnak róla. A világháború, a betiltás és az újraalakulás időszakáról eddig mindössze egy tanulmány jelent meg, de az azóta eltelt húsz évet nem örökíti meg semmi. Ebből az érdeklődésemből alakult ki a kutatásom jelenlegi fázisa, amelyet a szakdolgozatom megírásához végeztem: már nem a közösség tagjaként, hanem valamennyire külső megfigyelőként egyszerre tudtam távol és közel lenni, megteremtettem a magam számára azt az ideális állapotot, amely a résztvevő megfigyelés magával von. Egyszerre tudtam kint és bent lenni, mivel a közösség elfogadott, közel engedett magához, de egyértelműen nem tekintett már a saját közösségük tagjaként rám, hiszen pontosan tudják, hogy már egyszer „*lemondtam a pozíciómról*”. Erre jó példák azok a szituációk, amikor a *madrichok* megkértek, hogy fényképezzek egy-egy rendezvényen: a gyerekek számára is teljesen nyilvánvaló volt a szerepem, nem tekintettek rám teljesen kívülállóként, de pontosan tudták, hogy nem vagyok a szervezet jelenlegi tagja. A

kutatásom során szükségem volt az előzetes ismereteimre, viszont nem kellett magamban határokat húznom, hogy mennyire vehetek részt és mikor vonódom be túlságosan a közösségbe. Az émikus („az a szint, ahol arról van szó, hogyan tapasztalják meg és írják le életüket a társadalom tagjai maguk”⁸) és étikus („analitikus leírások vagy a kutató magyarázatai”⁹) látásmódnak nem kellett versenyeznie egymással, megfelelő egyensúlyban tudtam tartani – úgy érzem, ebben a kutatásomban tudtam a legjobban megvalósítani ezt, az antropológus kutatói szerep kiegyensúlyozottságát.

1.1.1. Szimbolikus antropológia

Dolgozatomban nagy hangsúlyt helyezek a szimbólumok elemzésére, jelentésük felfedezésére és mélyebb megértésére a közösség egészének kontextusában. A szimbolikus gondolkodás és viselkedés sajátosan emberi tulajdonság és képesség. A szimbólumok alapvető fontosságúak az emberi kultúrák számára: hozzájárulnak az intézmények és magának a kultúrának a fennmaradásához, és lehetővé teszik, hogy ezeken keresztül a nemzedékek átadják egymásnak a tudást és a főbb értékeket¹⁰. A szimbólumok alapvető fontosságúak az emberi kultúrák számára: hozzájárulnak az intézmények és magának a kultúrának a fennmaradásához, és lehetővé teszik, hogy ezeken keresztül a nemzedékek átadják egymásnak a tudást és a főbb értékeket¹¹. A szimbolikus antropológia a kulturális antropológia egy olyan irányzata, amely a a kultúrában előforduló szimbolikus cselekedetek elemzésével arra keresik a választ, hogy a cselekvő emberek miként alakítják ki a saját valóságukat. Ez az irányzat 1960-70-es évektől kezdve terjedt el, Victor Turner, Mary Douglas, Clifford Geertz és David Schneider nyomán – két legfontosabb irányzata Clifford Geertz, illetve Victor Turner nevéhez kötődik. Geertz a kultúrára úgy tekint, míg a közös szimbólumokban és cselekvésekben megtestesülő entitásra, a szimbolikus rendszerek szervezett együttesére. Turner a szimbólumokat a társadalmat fenntartó

⁸ (Eriksen, A terepmunka és értelmezései, 2006)

⁹ (Eriksen, A terepmunka és értelmezései, 2006)

¹⁰ (Boglár, Vallás és antropológia, 1995, p. 8)

¹¹ (Boglár, Vallás és antropológia, 1995, p. 8)

szerkezetekként vizsgálja, a társadalmi folyamatok működtetőinek értelmezte, amik bizonyos kontextusban társadalmi változásokat hoznak létre.¹²

Geertz klasszikussá vált meghatározása szerint

„[A]z ember a jelentések maga szötte hálójában függő állat. A kultúrát tekintem ennek a hálónak, elemzését pedig éppen emiatt nem törvénykereső kísérleti tudománynak, hanem a jelentés nyomába szegődő értelmező tudománynak tartom. A kifejtést tartom célomnak, a felszínen rejtélyes társadalmi kifejezések magyarázatát.”¹³

Szintén Geertzről származik az egyik legfontosabb módszertani ajánlás, a „sűrű leírás”, amely szerint a terepmunka során összetett fogalmi struktúrákkal kerülünk szembe, amelyek egymásra rétegzettek és nehéz elválasztani őket egymástól, szabálytalanok és rejtettek, és a feladat a jelentés teli struktúrák minél pontosabb kiválasztása, leírása és a társadalmi alapjuk és horderejük megállapítása. Az értelmezés, elméletalkotás meneteként meg kell állapítani, hogy az adott társadalmi cselekvés mit jelent a cselekvő számára, majd azt kell feltárni, hogy ez a megállapítás mit bizonyít az adott társadalomról és a társas életről.¹⁴

A szimbólumok többértelműek lehetnek, komplex asszociációk kapcsolódhatnak hozzájuk, fontos tulajdonságuk még, hogy nyitottak, vagyis közös beleegyezéssel új jelentések társulhatnak egy jelölőhöz, valamint az egyének személyes jelentést is adhatnak a köztudott jelentéshez. A szimbólumok a rituális folyamatok során kulturális vezéreszmeként szolgálnak, és leggazdagabb koncentrációjukban vannak jelen – megtalálhatók tárgyak, gesztusok, cselekedet, amelyeknek egyetlen célja, hogy elősegítsék a rituális folyamatot.¹⁵

Dolgozatom megírására leginkább ez az antropológiai nézőpont volt hatással a szimbólumok és rítusok értelmezésében.

¹² (Biczó, 2012)

¹³ (Geertz, Sűrű leírás: Út a kultúra értelmező elméletéhez, 1988)

¹⁴ (Geertz, Sűrű leírás: Út a kultúra értelmező elméletéhez, 1988)

¹⁵ (Turner V., 1983)

1.2.A dolgozat felépítése

Dolgozatom következő részében röviden bemutatom azt a folyamatot, amelynek során a Somer, vagyis a Hasomer Hacair cionista ifjúsági szervezet eljutott mai állapotáig. Ez a történelmi keret elengedhetetlenül fontos ahhoz, hogy megismerjük a szervezetet, azonban nehezen lenne elegendő a jelenlegi Somer megértésére. Bár a bő egy évszázados múltra visszatekintő mozgalom teljesen átalakult, a hagyományok és a múlttal való kapcsolat fontos érték és az oktatási anyag meglehetősen nagy részét képezi. *„Volt a kiállítás a Somer történelméről és cserkész programok is voltak és akkor így jobban beleéltem magam. Mert hát így kívülről a felszín, hogy ugyanolyan, mint az ifjúsági szervezet, és akkor utána a történelmét is megismered, és akkor rájössz, hogy több is van ebben.”* – mondta egy tizenhat éves beszélgetőpartnerem, aki az interjú készítésekor éppen a madrichképzés elkezdése előtt állt. A történelemmel kapcsolatos programok (mint például a Somer 100. évfordulójára készített interaktív múzeum¹⁶) amellet, hogy aktuális tudást adnak át a szervezet múltjáról azt a célt is szolgálják, hogy a normatív módon a gyerekek elsajátítsák a szervezet által képviselt értékeket: *„a folyamatos változást követjük végig a kiállításon a kiemelkedő értékek középpontba állításával.”* – írják a múzeum Előhangjában. Ez is egy eszköz az identitás elmélyítéséhez, amint a korábban idézett beszélgetés folytatása is mutatja: *„Azért az már valami, hogy egy olyan szervezettől kapsz hulcát, ami akkor száz éves.”*

A történelmi áttekintés után nézőpontot váltok: a szervezet egésze helyett egy kis, ám fontosnak tűnő szeletére helyezem a hangsúlyt, méghozzá a szervezet egyenruhája; a *hulca somrit*, vagyis someres ing (1. kép) lesz az a szűrő, amin keresztül be fogom mutatni a szervezetet, az ideológia- és értékrendszert, a működést, és mindezeknek a változásait, legfőképpen arra koncentrálni, hogy milyen jelentéssel bírnak ezek ma a szervezet tagjai számára.

Azért választottam a hulcát szakdolgozatom fókuszaként, mert ez a ruhadarab egy olyan szimbólum, amely magában foglalja a Somer egész ideológiáját a rajta fellelhető

¹⁶ A múzeumot először a 2012-es Somer Téli Táborban, Zánkán mutatták be a táorban résztvevő gyerekeknek, majd 2013. tavaszán az Izraeli Kulturális Intézet kiállító termében volt látható szélesebb közönség számára is.

jelentéseken keresztül, így rengeteg többletjelentéssel gazdagodik és egy jól körülhatárolható, központi elem a tagok mindennapi életében; a szimbólumain, a hozzá kapcsolódó rítuson és a tagok különböző viszonyulásain keresztül jól bemutatható a szervezet egésze.

Terepmunkám során megfigyeltem a tagok hulcához való igen eltérő viszonyulásait és a hulca használatának diverzitását. A szervezet tagjaként magam is tapasztaltam, hogy mennyire gyakran jelenik meg ez a ruhadarab igen változatos szerepekben – míg kutatóként megértettem, hogy a hulca önmagában képes arra, hogy az egész szervezetet jelentse. Erre példaként tud szolgálni néhány hirdetés, plakátok, amelyeken a somerességet a hulcával fejezik ki: különböző jól ismert karaktereket hulcába öltöztetnek (2., 3., 4., 5., 6. kép), illetve ők maguk jelennek meg rajta, a hulcát viselve. Saját dalszövegeikben is megjelenik a somerességre utalva. *„A hulcad alatt ott van minden, ami kellhet, soha ne feledd, hogy mit is rejt”* – ebben a sorban, amelyet a madrichok írtak az éppen madrichhá váló csoportnak magára az emberre, az egyéniségre vonatkozik, a hulca itt is a somerességet, a someres önazonosságot jelenti. Azokon a képeken, videókon, amelyeket kifelé kommunikálnak (hirdetések, reklámok a célcsoportjuk, a 6-18 éves gyerekek számára, akiket potenciális tagoknak tartanak, illetve összefoglalók, riportok a nemzetközi szervezet és egyéb támogatók felé), szinte kivétel nélkül megjelenik a hulca, mint öltözék, így jelenítve meg a szervezethez tartozást, a különböző célcsoportoknak más-más céllal. Illetve nagyobb rendezvényeken, amelyeken someresként jelennek meg, mindig kötelező a hulca viselése. Erre utal egy interjúrészlet, amelyet egy, a madrichképzésben résztvevő fiúval készítettem, akinek nem volt még hulcája, amikor elkezdte aktívan képviselni a Somert az efféle rendezvényeken: *„és teltek múltak a hónapok meg táborok és mentünk mindenféle eseményre, ahol mutogattuk magunkat, mint someresek és ott ugye hulcát kell viselni és én mondtam mindig, hogy nekem nincs és mindig kaptam egyet.”*

A Somer egyik legfontosabb rítusa is a hulcához kapcsolódik: a hulcaosztás átmeneti, beavatási rítus, ennek során kapnak azok a gyerekek ilyen inget, akik hosszabb ideje járnak

már a szervezetbe, részt vettek táborokban és „megérdemlik”, hogy viseljék az egyenruhát, vagyis ezáltal „igazi someressé” válnak.

Először ismertetem a Somer ideológiáját, a hulcán található szimbólumok tükrében, ezután pedig a Somer többi szimbólumát, mely esetenként a hulcán is fellelhető – a someres szemelt és az egyéb someres öltözékeket, kitekintve az SMR logóra. A következő nagyobb egység a hulcaosztás rítusának leírása és elemzése a különböző szerepekben résztvevők viszonyulásain keresztül. A negyedik fejezetben összefoglalom a kutatás eredményeit és kitekintésként további kérdéseket, kutatási és elemzési lehetőségeket vetek fel. A dolgozathoz kapcsolódik egy Függelék fényképekkel, amelyekre a dolgozat közben hivatkozom.

1.3.A Hasomer Hacair rövid története

A Hasomer Hacair zsidó ifjúsági szervezet száz éve létezik a világon és kisebb-nagyobb megszakításokkal 1927. óta működik Magyarországon. Nemzetközi szervezatként globális értékekkel, mítoszokkal és rítusokkal találkozhatunk, ugyanakkor lokális szerveződése miatt sok változata él ezeknek, mindenhol kicsit eltérően működnek a különböző országokban az adott társadalomtörténeti kontextustól függően.

A Hasomer Hacair 1913-ban alakult meg Lengyelországban, válaszként az adott történelmi korra – a pogromokra, a zsidóság kirekesztettségére és a kialakult általános sztereotípiára. „Addig, ha egy zsidó fiatal közösségbe szeretett volna menni, főleg vallási közösségek közül választhatott. A Somer azonban egy teljesen új utat nyitott meg a fiatalok számára: egy szekuláris¹⁷, cionista¹⁸, zsidó közösséget adott, és ezzel együtt egy új életformát is. Az „új zsidó” Erec Izraelben¹⁹ él, földet művel, erős és napbarnított – ellentétben az eddigi városi-polgári, kereskedő zsidó sztereotípiával.” – írják a már korábban említett Somer múzeum oktatási anyagában.

Két szervezet összeolvadásával jött létre: a Ze'irei Zion (Cion ifjai), Galíciában működő független ifjúsági szervezetből és a HaSomer (Őrző), 1909-ben Palesztinában alakult

¹⁷ Világi

¹⁸ Zsidó nemzeti mozgalom, amelynek célja a történelmi Izrael területén egy zsidó állam megalakítása, illetve helyreállítása.

¹⁹ Izrael földjén

önvédelmi szervezetből. A fő feladatuknak azt tekintették, hogy átadják a cionizmus eszméit és praktikus tudásra tanítsák a fiatalokat, és az Izraelbe való költözésben, az *alijában* teljesedjenek ki. A szervezet kezdetben Európában terjedt el, Magyarországon 1927-ben alapították.

A második világháború alatt illegális tevékenységet folytatott a szervezet: 1940 júliusában korlátozták először a Magyar Cionista Szövetség tevékenységét, ettől kezdve az ifjúsági mozgalmak vidéki helyi csoportok működését is. Innentől kezdve fél-illegalitásban, különböző álnevek alatt folytatták a tevékenységüket, illetve a városi, főként budapesti telepek (Hachsarák) vették át a feladataikat. Annak ellenére, hogy a szervezet ideológiailag képzett és tapasztalt madrichjait, nevelő tagjait munkaszolgálatra kötelezték, a Somer működése nem állt le. 1942-ben a szlovák zsidóság deportálásával szlovák és lengyel *Hasomérosok* érkeztek Budapestre: a magyar *chalucok* (úttörők) befogadták őket, illetve az ő segítségükkel megszervezték a magyarországi titkos ellenállást. „Az ifjúsági mozgalmak voltak azok, amikor más szervezetek még fel sem fogták a helyzet tragikus jelentőségét – azonnal reagáltak. 1944. március 19-én este, a német megszállás napján, mindegyik ifjúsági mozgalom vezetősége, külön-külön, előzetes megbeszélés nélkül, találkozott és egyöntetűen ugyanazt a határozatot hozta: (...) Megindult a mozgalmi tagok felszerelése hamis iratokkal a szerteágazó illegális feladatok számára a változó körülmények követelményei szerint.”²⁰ Az ifjúsági mozgalmak illegális embermentő tevékenységének nyolc főbb pillére volt. A *tijulnak*, vagyis kirándulásnak nevezték a Romániába és onnan Palesztinába szökést, amelyet szintén a fiatal cionisták szerveztek és bonyolítottak le. A menekülőknak pénzt, iratokat és kíséretet adtak. A szökevények közül sokan eljutottak Palesztinába. A *bunkereket* 1944. augusztus 23. után alakították ki, amikor megszűnt a *tijul* lehetősége. Ezek lakások, pincék, raktárak voltak, ahol rejtőzni, élelmiszert és felszerelési tárgyakat tárolhattak. Budapesten mintegy 50 *gyermekházat* létesítettek. A gyermekházakban olyan gyerekeket helyeztek el, akiknek a szüleit deportálták, vagy meggyilkolták. A gyermekházak a semleges országok és a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt álltak, a házak vezetésében, az élelmiszer-ellátásban és a

²⁰ (Gur, 2009.)

gondoskodásban cionista aktivisták működtek. Tömegesen gyártottak hamis iratokat, leginkább a lakcímbejelentő lapot, később a svájci-, svéd-, illetve vatikáni konzulátusok által kiadott menlevelek váltak munkájuk központi elemévé. Kezdetben tagjaikat látták el hamis iratokkal, hogy „arizálva”, vagyis nem zsidóként tudják folytatni munkájukat, majd a menekülteknek adtak hamisított iratokat, később ezrével bocsátották bárki rendelkezésére. Ennek az akciónak a keretében az ellenállási mozgalom tagjai eredeti iratokat is szereztek az anyakönyvi hivatalokon és ingyen adták a rászorultaknak. Rendőri lakásbejelentő, születési anyakönyvi kivonat, házassági igazolvány, semleges országok védlevelei és sok más irat volt a sok ezer hamisított papír között. Szökött munkaszolgálatosokat is hamis iratokkal és pénzzel segítették, valamint a lebukottak kiszabadítására is több kísérletet tettek; egyik legtöbbször idézett történetük, amely nagyon jól leírja az egész helyzetet az, amikor a Margit körúti fegyházból sikerült az elfogottak nagy részét kimenekíteni. Rendszeresen szállítottak ételt a gettóba, erre a cionista ellenállási mozgalom a hadsereg raktáraiból és sokszor nagyon magas áron kereskedőktől szerzett élelmiszert. Több mint százötven kiküldött ment a vidéki városokba és a zsidó központokba, hogy figyelmeztesse a zsidókat a várható fejleményekre, és a fiataloknak segítsen megszökni a gettósítás vagy éppen a munkaszolgálat elől.²¹

A háború után a hasomérosoknak ismét újfajta kihívással kellett szembenézniük: a megviselt, traumatizált, legyengült, gyakran árván maradt gyerekeket kellett visszaintegrálni a társadalomba. Az 1945-49-es időszakban a mozgalom a zsidóság társadalmi és politikai központjában állt: táborokat és oktatási intézményeket szerveztek meg: *„Három napig tartottak a felvonulások, a sportversenyek, a cserkész-mutatványok, a záró-ünnepségek, a héber nyelv-vizsgák, a tábortúzzel kísért műsoros estek, a népitáncosok és a tömegtorna. Az ifjúság életerejének tüntetése volt ez, azé az ifjúságé, amelyet a háború nem tört meg, amely akarateréjének teljében alkotni, harcolni és győzni akart.”*²² Ezzel egy időben rengeteg embert *alijáztattak*, vagyis az újonnan alapult Izrael államba vitték, vagy inkább szöktették őket. A 18000 Magyarországról kivándorolt ember közül 5000 volt tagja a Somérnak, 1949. után a határok lezárásával illegálisan folytatták

²¹. (Ronén, 1998)

²² (Hacair, 1990.)

ezt a tevékenységet. A határon átcsempészett gyerekek és fiatalok szülei minden esetben csak utólag értesültek gyermekeik alijázásáról, de maguk a gyerekek is csak a magyar határnál szembesültek a választási lehetőséggel: visszafordulnak Budapestre vagy elindulnak Izraelbe. Ezzel egy időben a korábban szövetséges Kommunista Párttal is szembe helyezkedtek – súlyos politikai vitákat folytattak, melynek középpontjában a cionizmus, a kommunisták számára erősen megkérdőjelezett ideológia állt. A rendszer megkezdte a mozgalom ellehetetlenítését: kirakat pereket rendezett, ezzel legitimálták a szervezet betiltását. 1952-ig fél illegalitásban, majd illegalitásban működtek, majd az utolsó tag alijázásával a szervezet ideiglenesen bezárta kapuit.²³

Röviddel a rendszerváltás előtt folytatódott a magyarországi Hasomer Hacair története: Ávri Beni kapcsolatot kezdeményezett magyar zsidó fiatalokkal, majd Eli Necer, aki a háború után csatlakozott a szervezethez és egy korábban említett *tijul*, vagyis kirándulás során illegálisan került Izraelbe és azóta is abban a kibucban él, amelyet együtt alapítottak az ifjúsági mozgalom tagjaként, rövid küldetésen vett részt Magyarországon. 1989 nyarán néhányan részt vettek Givát Haviván egy szemináriumon, majd decemberben újraalapították a szervezetet. *„Mikor hazaértünk, úgy döntöttünk, hogy ez nagyon jó buli volt és nekünk is Somernak kellene lennünk. Tehát kerestünk egy helyet, ez akkor a MAZSIKE Keletinél lévő terme volt, és ott találkoztunk hetente. Ez egy elég zárt kör volt... nem nagyon engedtünk be akkor senkit, csak spec feltételekkel... a programok igen egyszerűek voltak, beszélgetés, közös mozi satöbbi... és természetesen úgy hívtuk magunkat, hogy Somer Hungary.”* – emlékszik vissza az egyik újraalapító. Kezdetben a Páva utcában, majd a Dohány utcában volt a Somer központja, a ken, 2005. óta több ideiglenes fészkek után 2010. óta az Izraeli Kulturális Intézetben található – az ifjúsági központot péntek este a Somer, szombat este pedig a Hanoar, a másik jelenleg is működő zsidó ifjúsági szervezet²⁴ használja, de hét közben is vannak különböző, az ifjúsági szervezetektől független programok.

²³ (A Hasomér Hacair története Magyarországon 1927-1952., 1990.)

²⁴ A Hanoar Hatzioni jelenlegi formájában 2005. óta működik Magyarországon, eredetileg 1927-ben alapították a Hasomer Hacairból kiváló tagok, akik a szocializmus alappillért elvetették és a pluralizmusra váltották fel. Ma így fogalmazzák meg ezt az alappillért: A pluralista gondolkodás számunkra elsődleges érték, fontosnak tartjuk, hogy egy adott témában megmutassunk különböző nézeteket, utakat,

1.4.A szervezeti felépítés

Ahogy a történetéből is láttuk, a Somerben törekszenek az egyenlőség megteremtésére, azonban megkülönböztethetők különböző szerepek, amelyeket héber megnevezésekkel illetnek és megegyezik a nemzetközi szervezet terminológiájával. A szervezet hat és tizenhét év közötti azon tagjait, akik résztvevőként látogatják a programokat, chanichnak nevezik. Négy korcsoportba osztva vesznek részt a szervezetben: a legkisebbek a 6-10 évesek a *Parparim* (pillangók) csoportban, a 11-13 éves korosztály a *Kivsza Sora* (fekete bárány, általában csak Kivszának nevezik) csoportban vesznek részt. Ez a két kisebb korosztály. A harmadik csoport a *Leviatan Kachol* (általában csak Leviatannak vagy röviden Levinek hívják, kék bálnát jelent) tagjai 14-16 évesek, a *Zoreába* (rügy) a legnagyobbak járnak. A magyarországi szervezet ebben különbözik a lég több országtól: más országokban *kvuca*, vagyis csoport-rendszert használnak: a gyerekek egész somerességük alatt egy csoportba tartoznak, és saját maguknak választanak csoport nevet, valamelyik izraeli someres kibucról nevezik el magukat, amelyet a madrichképzés ideje alatt meg is látogatnak.

Azok, akik úgy döntenek, hogy madrichokká szeretnének válni, részt vesznek egy két éves folyamaton, amely során elsajátítják a szervezettel kapcsolatos alapvető tudnivalókat, tanulnak a zsidóságról, és alapvető pedagógiai képzésben részesülnek, megtanulják az informális oktatás alapjait, megtanulnak programokat írni és tartani, és gyakorlati tudásra is szert tesznek, miközben csapatépítéseken keresztül erős csoport kövacsolódik belőlük. Ennek része egy nyári nemzetközi táboron való részvétel Izraelben. Ekkor *kereneknek* nevezik őket, ami napsugarat jelent. Ez az elnevezés 2012. óta létezik és a névválasztás az akkori madrichokhoz kötődik, nincsen ilyen nemzetközi elnevezés; azóta a harmadik generáció vesz részt a képzésen ezzel a névvel. Korábban bogereknek hívták őket, ez egy félreértésből adódott: a nemzetközi szervezetben bogereknek valójában azokat nevezik, akik a madrichság után lemondtak a pozíciójukról és más módon viszik tovább a szervezet értékeit. A kerenek folyamatosan integrálódnak a madrichok csoportjába és a képzés

meghallgassunk különböző véleményeket. Emellett meghagyjuk mindenki számára azt a lehetőséget, hogy ezekből a számára legjobbat tartsa elfogadhatónak.

végeztével a madrichok szavazással döntenek arról, hogy ki hogyan folytathatja a szervezeti létet: madrich válik belőlük vagy már szerepben képzelik, el esetleg madár lehet, aminek során segítőként vesz részt, majd később madrich lehet belőle.

A *madrichok* a Somer vezetői: a madrich szó a héber *derech*, vagyis út szóból ered, a szóban tehát az útmutató kifejezés van jelen – a madrichképzés első alkalmával így magyarázzák a különbséget a vezető és a madrich között: a madrich megmutatja a lehetséges utakat, de nem mondja meg, hogy melyiket kell választani, csak segíti az útkeresőt, hogy rátaláljon a saját választása szerinti útra. A madrichok két módon oktatnak: az informális oktatás módszerével megtervezett és megtartott, héber szóval *peulának* nevezett foglalkozásokon explicit módon egy adott témában, illetve a saját egész személyiségükön keresztül a héberül *dugma isitnek* nevezett személyes példamutatással. A táborokban vezethetnek csoportot, vagy elláthatnak más feladatokat is. Rendszeresen tartanak madrichgyűléseket, ahol megvitatják a fontos kérdéseket, terveznek, illetve szavaznak valamilyen döntés esetén, például a kerének madrichhá választásáról, vagy a különböző tisztségeket betöltők személyéről.

A madrichok, munkájuk során több tisztséget is betölthetnek, ezeket héberül *tafkidnak* nevezik.

A *ros ken* a Somer egyik vezetője, a somer.hu-n a következő meghatározás szerepel erről a tisztségről: “Az a hatalmas felelősségű cirkuszigazgató és porondmester, aki már a fent említett különös állatfajtákat próbálja munkára ösztökélni. Ha lenne névjegye, akkor azt írhatná a neve alá, hogy a Somer programigazgatója.” Az ő feladata a madrichcsoport összetartása és a Somer operatív igazgatása, illetve a szervezet képviselte a magyar zsidó közösség felé – a Mazsihisz-ben (Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége), illetve az MCSZ-ben (Magyar Cionista Szövetség). A *ros kent* a madrichok választják.

A *ros rational* vagy *ros chinuch* a Somer oktatásért felelős személye: az ő irányításával állítják össze az éves oktatási tervet a Rational figyelembe vételével. A Rational egy olyan dokumentum, amelyet a 2011-es izraeli szemináriumon szavaztak meg és megfogalmazza a Somer legfontosabb oktatási irányelveit és céljait életkorra lebontva. Az oktatási terv összeállításához kitalálnak néhány nagyobb témát, amelyeket néhány hétig, több oldalról

közelítenek meg a peulákon, illetve ehhez kapcsolódó nagyobb programokat találnak ki. A nagyobb témákat kisebb heti peula témákra bontják le és ezeket a madrichok elosztják maguk között – ki melyik témában, melyik korcsoportnak, mikor tart peulát. A peulákat az informális oktatás eszköztárával tervezik meg. Az informális oktatás demokratikus keretek között és a szabad véleményformálás feltételeivel a közös, interakciókon alapuló tanulásra és az egyéni kompetenciák fejlesztésére irányul, a célok általában alapvető értékek és irányelvek mentén fogalmazódnak meg. Nagy hangsúlyt helyez a csoportmunkára, a beszélgetésre, vitára, illetve audiovizuális eszközök segítségével is segítheti a megértést, ezeken kívül játékos módszereket is alkalmaz.²⁵ A megtervezett peulákat e-mailben kell elküldeni a ros chinuchnak, aki feedbacket, értékelést ad rá és az ez alapján átdolgozott peulákat tartják meg a gyerekeknek.

A *mazkir* a nemzetközi szervezettel tartja a kapcsolatot személyesen és virtuálisan is, szemináriumokra, gyűlésekre jár a többi ország mazkirjával együtt.

A *saliach* a felelős a Somer teljes működéséért, főként technikai jellegű feladatokat lát el. Ő idősebb a tagoknál, és a Somer számára munka, Izraelből delegálja a szervezet azért, hogy egy-egy kent igazgasson.

Azok a madrichok, akik már nem szeretnének aktívan részt venni a szervezetben, és lemondanak a pozíciójukról, *bogerek* lesznek, és saját személyes döntésük, hogy milyen mértékben maradnak közel a szervezethez. Jelenleg több boger is kapcsolódik aktívan a szervezethez, ketten hivatalos keretek között is; egyikük a ros chinuch feladatát látja el, míg a másik a madrichképzést vezeti és csapatépítéseket tart a madrich csapat számára.

A következő fejezetben bemutatom a Somer értékeit, ideológiáját, működését a hulca szimbólumainak elemzésével.

²⁵ (Haver, 2014)

2. Somer, a hulcán keresztül

A hulca szó héberül inget jelent, így nevezik a cionista ifjúsági mozgalmak (amelyekről a történeti összefoglalóban már bővebben írtam) egyenruháját, a szervezet nevének megjelölésére, vagyis a someresek hulcáját teljes nevén *hulca somritnak* hívják.

A test minden kultúrában a társadalmi jelentések kifejezőeszközeként válik: emberi mivoltunk alapvető része az enkulturalizáció folyamatával a test megváltoztatása, átalakítása – akár csonkítás, testfestés, ékszerek, és így az öltözködés különböző formáival is – ezáltal a természetes test társadalmivá válik, a társadalmi élet egyik elsődleges fontosságú hordozójává, amelyen megjelennek a társadalmi viszonyok, kapcsolatok és kifejeződik a személyes identitás.²⁶ Sárkány Mihály szerint az identitás egy társadalmi csoporttal való azonosulás kérdéseit veti fel és nem a kultúrából való részesedést. Három jellemzője rajzolódik ki: az egyik, hogy az etnikus identitás folyamatos határképzést feltételez, tudatos összetevőről van szó, amely folyamatosan tudatosítja az egyénben a „mi” és az „ők” elválasztását. Ez a tudat fontosabb minden kulturális jelenségnél. A másik fontos tanulság a csoporttagok közös érdeke, a harmadik pedig az, hogy koránt sem mindig önkéntes választás az összetartozás érzése a csoporttagok részéről, olyankor külső tényezők alakítják ki.²⁷ A hulca viselése is társadalmi jelentéseket hordoz magában: kifejezi viselője csoporttagságát, egyúttal saját identitását is megerősíti, így egyszerre közvetít kulturális tartalmakat kifelé, a társadalom irányába, azon belül is a saját csoport és a külső csoport felé is, valamint a ruhán belülre, saját maga számára.

Azokban az országokban, különösképpen Izraelben, ahol több ifjúsági szervezet működik, nagy jelentősége van a viselésének: a fiatalok látják egymáson, hogy ki hova tartozik, és minden jelzést értenek rajta a szabás, a szín, a jelképek sokaságában. Magyarországon a gyerekek jelenleg két hulcát ismernek föl, a somerest és a másik működő ifjúsági szervezetét, a Hanoar Hacioniét. A két hulca kinézetében jelentősen eltér egymástól, de a viselés kultúrája is nagyban különbözik: a hanoarosoknál 2013-ig csak a madrichoknak volt hulcájuk, míg a Somerben a gyerekek is kapnak, ezért egészen más a jelentése és a kapcsolatuk az öltözékkel. Ebből kifolyólag a someres hulca Magyarországon kevésbé

²⁶ (Turner T. , 1995)

²⁷ (Sárkány, 2000)

számít referenciapontnak, mint Izraelben; tudatosítja az etnikus identitás határképző jellegét, ennek a határnak a számontartása fontosabb, mint ennek a kulturális jelzése.²⁸

A hulcát a Somer honlapján megtekinthető Somer-magyar kisszótárban így magyarázzák: „a hulca a someresek egyfajta egyenruhája”²⁹, valójában nem tekinthetjük olyan értelemben egyenruhának, mint ahogyan például a katonaságban vagy a börtönökben³⁰ – a tagok nincsenek kötelezve a viselésére, sőt, nincsen mindenkinek hulcája, akivel egy program látogatása során találkozhatunk. Ha bekapcsolódunk egy programjukra, azt látjuk, hogy bizonyos emberek kék inget, hulcát viselnek, mások azonban nem. Az a szokás, hogy a madrichok és a kerének (akik a madrichképzésen vesznek részt) minden programon hulcában jelennek meg; a madrichok már mind rendelkeznek hulcával a kerének között azonban akadnak olyanok, akik még nem kapták meg a *„hivatalos hulcájukat”*. *„Nekem is megvolt ez a három tábor és eljött az őszi táborban a hulca osztás ideje, nagyon izgatott voltam még a B. volt a ros ken”³¹, de mivel már a többi keren kapott hulcát csak én és a D. nem kapott ezért minket, úgy ahogy volt elfelejtettek. Igazából nekem egy kicsit rosszul esett, de gyorsan túltettem magam, rajta mert gondoltam, hogy volt valami oka vagy majd máskor odaadják és ezért így nem törődtem vele.”* Ahogyan a dolgozat felépítése fejezetben már idéztem ennek az interjúrészletnek a folytatását: az rávilágít, hogy ilyen esetben fel lehet venni egy *„póthulcát”*, amit a madrich szobában találnak, de az nem ugyanaz az érzés, mint amikor egy someres a saját hulcáját viseli. Erre utal egyik olyan beszélgetőtársam megfogalmazása is, aki chanichként rövid időt töltött a szervezetben, mert egy hónappal az első látogatása után már el is kezdte a madrichképzést, majd a madrichképzés végeztével nem lett madrich, hanem madár pozícióban maradt, amit a legjobban úgy lehetne megfogalmazni, hogy *„a Somer*

²⁸ (Sárkány, 2000) idézi Barth, 1969:14-15.

²⁹ (Somer.hu)

³⁰ (Fiáth, 2012)

³¹ A ros ken, vagyis a fészek feje. A somer.hu-n a következő meghatározás szerepel erről a tisztségről: „Az a hatalmas felelősségű cirkuszigazgató és porondmester, aki már a fent említett különös állatfajtákat próbálja munkára ösztökélni. Ha lenne névjegye, akkor azt írhatná a neve alá, hogy a Somer programigazgatója.” Az ő feladata a madrichcsoport összetartása és a Somer operatív igazgatása, illetve a szervezet képviselője a magyar zsidó közösség felé – a Mazsihisz-ben (Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége), illetve az MCSZ-ben (Magyar Cionista Szövetség)

*munkájának segítői, akikből egy folyamat részeként madrich válhat.*³²Később az „ő és a Somer újtjai elváltak” (saját megfogalmazása szerint), de „Attól, hogy már nem járok le minden héten, és nem tartok programokat, még mindig someres vagyok, someres az identitásom, szeretem a Somert.” (Ebben – ahogy az interjú során később ki is mondta – megjelenik a Somer egyik nagyon fontosnak tartott értéke, amely héber jelmondat formájában gyakran emlegetnek is: Paam Somer, Tamid Somer, vagyis aki egyszer someres, örökre someres. Erről a későbbiekben bővebben fogok írni.) Így fogalmazott a saját hulcájával kapcsolatban: „Innentől kezdve én voltam a legbüszkébb hordani ezt a felsőt, amikor csak tehettem; péntekenként, olyan rendezvényeken ahol megjelentek az ifjúsági szervezetek, sőt még volt, hogy Szarvason³³ is. A hulcámmal csak egyetlen egy baj volt, az, hogy aki sosem volt someres az nem értette, aki meg someres annak meg fölösleges volt arról beszélnem, mekkora eszmei értéke van (számomra).” A hulca tehát a viselője számára többet jelent egy egyszerű öltözkénnél, egyszerre a közösségi identitást is magában hordozza, vagyis a szervezethez tartozást mutatja kifelé – például „mentük mindenféle eseményre ahol mutogattuk magunkat, mint someresek és ott ugye hulcát kell viselni”. Ezzel egy időben individuális kapcsolat is kialakul mind a hulca: „nagyon örültem neki, hogy végre valahára megkaptam és ez lesz az én hulcám”, mind az egész közösség felé: „amikor megkaptam a hulcám, azt éreztem, hogy ez most már hivatalos, ide tartozom és kész, „befogadtak” – emlékezett vissza egyik beszélgetőtársam erre a folyamatra.

A hulcaosztás és a hulcához való viszonyulások részletesebb elemzése előtt szeretném bemutatni magát a hulcát és ennek a szimbolikáját, ezáltal válik majd érthetőbbé a rítus és az egyéni kapcsolódások, viszonyok.

³² Somer.hu, Somer-magyar kisszótár

³³ Nemzetközi zsidó ifjúsági tabor Szarvason – a magyarországi fiatalokkal foglalkozó szervezetek munkássága jelentősen összekapcsolódik, így a Hanoar Hacioni, a Szarvasi tabor és a Bálint Zsidó Községi ház ifjúsági programjaira sok utalás fordul még elő – a someres madrichképzés kötelező része a Szarvasra is kötelező, a Bálint házban tartott ifjúsági vezető képzés, a someres és hanoaros madrichok döntő többsége madrich Szarvason is, a gyerekek nagy része is jár Szarvasra táborozni nyáron.

2.1.A ruha szimbolikája

Ebben a fejezetben a huncán megtalálható szimbólumokat, az önmagukon túlmutató jelentéssel bíró elemeket veszem sorra, kezdve magának a ruhának a szimbólumaival, majd az ing hátulján található *szemel*, vagyis jelkép, jelvény szimbólumait mutatom be. Ebből látszani fog, hogy szinte minden öltés tudatosan hordoz magában fontos tartalmakat.

2.1.1. Szabás, anyag, szín

Ahogy a képeken is látszik, a hulca kék vászon anyagból szabott bő, lezser ing, amelyet gombok helyett fehér cipőfűző fog össze a nyakánál. A munkásing-szabás és a zsebek a munkában való kiteljesedést jelképezik, míg a gallér és a mandzsettagombok a ruha ünnepélyes jellegét erősítik. A huncának tehát kettős funkciója van, melyet a szabás is kifejez: egyszerre munkaruha, amiben a földeken lehet dolgozni és a szó legszorosabb értelmében fölépíteni Izrael országát, mely a cionizmus hagyományos eszményéhez kapcsolódik, amiről bővebben írtam már a Somer története fejezetben és a kibucok³⁴ lakóinak hagyományos öltözkékre emlékeztet.

Másrésről ünnepi jelleget képvisel: valójában egy formális öltözet is egyben, mely a mozgalomhoz tartozást mutatja, és szervezeti identitást közvetít. A formális eseményeken, rítusokon szinte kötelező ebben megjelenni és magához a huncához is kapcsolódik rítus, ezáltal többletjelentést hordoz, szakrálissá válik. Ez a kettős funkció ellentmondásokat hordoz, ugyanakkor egységet képez és összefoglalja, egyben fel is oldja a szervezethez tartozás ambivalenciáját is.

A hulca kék színe és a gombok helyett használt fehér cipőfűzője Izrael színeit, ezáltal a cionizmus eszméjét jelentik. Izrael állam zászlójának az ötlete a Bázeli cionista kongresszusról származik, David Wolffsohn ötlete alapján: „*Van zászlónk – és ez kék és*

³⁴ Kibuc: A kibuc eredetileg olyan közösségi életforma volt, ahol az ott lakók munkájukért cserébe szállást és ételt kaptak. Közös étkezdében ettek, közösen nevelték gyermekeiket. A kibuc termőföldjein, gyárában dolgoztak az ott lakók. Közös tulajdonban voltak az autók, kerékpárok stb. Ma már sok minden megváltozott. A kibucok nagy részét privatizálták. Sok kibucban megmaradt a közös ebédlő, klubhelyiség és a közös mosoda. (szochnut.hu)

*fehér. A tálit (imasál), amit magunkra terítünk imádkozás közben: ez a jelképünk. Vegyük ki a tálitot a tokjából és bontsuk ki Izrael szeme és a nemzetek szeme láttára.”*³⁵

Fontos észrevenni, hogy még az ugyanahhoz a szervezethez tartozó hulcák sem egyformák. Anyagukban, színükben és szabásukban is kis mértékben eltérhetnek egymástól. Ennek az az oka, hogy egy-egy hulcaosztó rítus alkalmával Izraelből rendelnek hulcákat, így azok mindig kicsit másmilyenek lesznek, a maradékot, amit nem osztottak ki, elteszik. Olyan is akad, aki a hulcáját visszaadja a szervezetnek, így mindig van egy szekrényben néhány „póthulca”, amiket a madrichok fel tudnak venni, ha a sajátjukat éppen nem találják vagy otthon hagyták, illetve később kioszthatók. Beszélgető társam is ilyen hulcát kapott: *„mert ilyen kis dolgok is, hogy mindig néztem, hogy van egy ilyen kis más színű hulcák, és én mindig néztem, hogy azt a régiesebbet, azt a fakóbb hulcát szeretnék, és akkor pont olyat kaptam”*. Ebben az esetben jól látszik a rítusokban való differenciáltság a különböző szerepeket betöltők nézőpontjában: a hulcát kapó számára a régiesség, a fakóság értéket képvisel. Akik az őszi táborban a hulcát osztották, vagyis a madrichok, a hulcaosztás előtti felkészülési időben a „póthulcák” között idegesen válogattak és próbálták megtalálni azokat a darabokat, amelyek a legkevésbé kopottak és lehetőleg dátum nélküliek, mivel a megrendelt új hulcák nem érkeztek meg időben a hulcaosztásra.

Ez a két alapvető dolog: a szín és a szabás megjeleníti a Somer három legfontosabbnak tartott értékét, a három alappillért, amely több szimbólumban is megjelenik. A három alappillér a *szocializmus, cionizmus, judaizmus*, amelyeknek természetesen saját értelmezést tulajdonít. A szervezetnek van egy központi értelmezése, amelynek a legfrissebb változatát a Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition című dokumentumban foglaltak össze 2008-ban. Ez a három érték annyira alapvetőnek számít, hogy a szervezet száz éve alatt nem változtatták meg, csak mindig újraértelmezték, megtartva a szavakat, új jelenségekkel ruházva fel. A három alappillér, ahogyan később látni fogjuk, több szinten is megjelenik a szimbólumok szövevényében. A három alappillérnél kifejtettebb, de még mindig nagyon alapvető értékek megfogalmazása a

³⁵ (Nadel, 2013)

someres Tízparancsolat – bár a Somer értékrendjében eltávolodott a vallásosságtól, ez az elnevezés a zsidóság legalapvetőbb törvényeit, a bibliai Tízparancsolat képzetét társítja a saját alapvető „törvényeihez”. Ezek – a három alappillér és a tízparancsolat – kirajzolja a Somer alapvető ideológiáját, amelyet a következő fejezetekben bővebben kifejték és megnézem, hogyan kapcsolódik a magyar Somer ehhez az ideológiai rendszerhez.

Az ideológiák mindig társadalmi feszültségek időszakában jönnek létre, szimbolikus rendszereket alkotva a politikai mezőben. Az ideológiák olyan szimbolikus kereteket teremtenek, amelyeknek tipikus tulajdonságai az éles határvonalak, a képszerű természet – ezeken a rendszereken belül erősen és világosan meghatározottak az értékdicotómiák és a cselekvés irányai, ezért olyan erős a ragaszkodás egy-egy ideológiához. Bár az ideológiák társadalomtudományos törekvést mutatnak, természetükben inkább a vallási rendszerekhez hasonlóak kizárólagos látásmódjukkal és kialakult szimbólumrendszerükkel.³⁶ Ahogy a Somer rövid története című fejezetben is látszik, a Somer a folyamatos vallási üldöztetés korszakában, a pogromok idején keletkezett válaszként a vallási kiüresedettség és megkérdőjelezhetőség teremtette űrben és a kitörni készülő I. világháború „puskaporos hordójának” feszült légkörében. Ahogy a három alappillér és a tízparancsolat példáján keresztül is látszik, amelyeket az elmúlt száz év során többször újra kellett fogalmazni, az ideológia, az adott történelmi korokkal együtt, folyamatos változásban van. Az oktatási tervben szerepel ez a mondat: „Minden madrichnak nagyon jól kell ismernie a Somer ideológiáját, erről fontos beszélgetni a csoportban is.” Így számomra az az érdekes, hogy hogyan tudnak a Somerben fenntartani egy olyan ideológiai rendszert, amelynek az adott történelmi kontextusa már többszörösen is megváltozott, vagyis milyen tartalmakkal tudják feltölteni jelenleg a továbbra is fontosnak és érvényesnek tartott szimbolikus rendszert? Már csak azért is érdekes a kérdés, mert a szülőkkel és a nagyszülőkkel folytatott beszélgetéseim alapján világossá vált számomra, hogy ma Magyarországon maga az ideológia, különös képen akár a cionizmus, akár a szocializmus meglehetősen visszatetszést keltő fogalmak – miként oldja fel a szervezet ezeket a negatív viszonyulásokat? A következő fejezetben a három

³⁶ (Geertz, Az ideológia, mint kulturális rendszer, 1994)

alappillér hivatalos értelmezésének és a tízparancsolatnak a bemutatásával, valamint a szervezetben megfigyelt gyakorlati példák leírásával és értelmezésével keresem erre a választ.

2.1.1.1. A három alappillér

A cionizmus

Az első alapérték, amit bemutatnak, a cionizmus, amely eredetileg a zsidó nemzeti mozgalmat jelentette. Ennek célja a történelmi Izrael területén egy zsidó állam megalakítása, illetve helyreállítása. Kezdetben a Somer is ezt tűzte ki célul, ám Izrael állam megalapulását követően az ideológia átalakult, új tartalmakkal telítődött. Ma így fogalmazzák meg:

„A Hasomer Hacair cionizmusa abból a meggyőződésből ered, hogy minden népnek joga van az ön-meghatározáshoz és, hogy Izrael a zsidó ön-meghatározást fejezi ki. A zsidó hazának menedéknek kell lennie minden zsidónak és egy központnak, ahol a zsidó kultúra és identitás virágozhat. Elképzelésünk az, hogy létrejöjjön és fennmaradjon egy olyan önkritikus egyensúly a szocialista, zsidó társadalom és többelvű, demokratikus és világi állam között, amely mindenkinek társadalmi egyenlőséget biztosít. A cionizmusunk kölcsönös kapcsolatot tartalmaz a Diaszpóra és Izrael között, beleértve a párbeszédet és a kritikát. Cionista mozgalomként úgy hisszük felelősségünk hozzájárulni az Alijához azzal, hogy arra oktatjuk a chanichjainkat, hogy egy tudatos és személyes döntést hozzanak róla.”³⁷

A definíció mellett meghatároznak minden alappillér mellé oktatási gyakorlatot is: ezek szerint olyan alaptudást kell adniuk a gyerekeknek, amellyel megérthetik a mai Izraelt, többelvű és kritikus szempontokat használva. Hosszú távú utakat és programokat támogatnak, amelyek összeférnek a szervezet ideológiájával. A céljuk az, hogy a gyerekek

³⁷ (Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition, 2008)

kialakítsák a személyes kapcsolatukat Izraellel és véleményüket aktívan kifejezésre is juttassák.

A gyakorlatban ezt az alappillért több módon is érvényesítik. A legalapvetőbb maga a helyszínválasztás: jelenleg az Izraeli Kulturális Intézet ad otthont a Somenek: itt tartják a foglalkozásokat, illetve itt van berendezve a *madrich szoba*, ahol minden dolgukat tartják, cserébe önkéntességet vállalnak az intézet programjain. A praktikus megfontolások mellett (utoljára 2009-ben volt a Somenek saját, független *kenje* az Izabella utcában, azóta még nem sikerült olyan helyet találniuk, amit önerőből fent tudnának tartani) ez egy tudatos döntés is, amely az Izrael melletti elköteleződést mutatja. Az alapvető környezet mellett a saját maguknak felépített környezet, vagyis a madrichszoba is mutatja az Izraellel való kapcsolatot: a falra kiragasztva az egyik legkiemeltebb helyen, az ajtó és a mosogató között van felfüggesztve Izrael állam függetlenségi nyilatkozatának egy másolata, a someres tízparancsolat, amiről később ebben a fejezetben lesz szó és a madrichok egymásnak szóló üzeneteivel együtt. A jelenlegi madrichok már nem emlékeznek, hogy mikor és hogyan került oda (a 2010-es költözköztetéskor az akkori madrichok ragasztották fel, már előtte is a Somer tulajdonában volt. Ezen kívül több izraeli zászlót, Izraelről szóló könyveket, kiadványokat, izraeli költők, írók műveit tartják a pincében lévő raktárban, illetve a madrichszobában a könyvespolcon.

A pénteki programnak és a táboroknak mindig része a *hóra*, vagyis az izraeli táncok, valamint a héber dalok éneklése (mivel az éneklés jelenleg kevésbé közkedvelt tevékenység, ez inkább táborokra korlátozódik, de régebben nagy népszerűségnek örvendett a Somer kórus is). Az izraeli néptánc a mai Izrael területére érkező bevándorlók letelepülésével kezdett kibontakozni. A különböző országokból érkező emberek hozták magukkal saját kultúrájukat, és ebből alakult ki fokozatosan az a sokszínű táncművészet, amit ma izraeli néptáncnak, héberül „korának” hívunk. Sokszínűségét jelzi, hogy az orosz néptánc elemeitől kezdve arab, jemeni, chaszid stílusig mindenféle fellelhető benne. Ezek általában héber zenére megalkotott kötött koreográfiák, amiket az egész világon ugyanúgy táncolnak. Leggyakoribb formáció a kör, de sortáncok is megtalálhatók közöttük; ma már egyre elterjedtebbek a populáris zenére (például a Futball Világbajnokság zenéjére)

megkomponált táncok. Ezeket a modernebb táncokat a hagyományosabb körtáncokkal felváltva a madrichok vezetésével tanulnak meg a gyerekek, főleg a lányok. Vannak olyan táncok, amelyekre mindenkinek „be kell állni” – ilyenkor a zenét addig indítják el újra és újra néhány másodperc után, amíg szinte mindenki be nem állt a körbe. A madrichok próbálják felrángatni a gyerekeket a kanapéról; a legtöbbeket általában hosszabb unszolás után sikerül is, de vannak, akik eltökélten ülve maradnak. Az a tánc, amelyikbe mindenkinek be kell kapcsolódnia egy körtánc, a Mitzva Gdola, aminek a refrénje alatt először a lányok besétálnak a kör közepére „lálálálálálálál Hasomer!” felkiáltással, majd a fiúk váltják őket „lálálálálálálál Hacair” felkiáltással. A dalnak van szövege is, de mivel héberül énekelik, a gyerekek, de még a madrichok sem értik. Ezért mindig, amikor szerettek volna a zenével együtt énekelni, csak dúdolni sikerült – azóta pedig megszilárdult a lalázás. Nem az volt a fontos, hogy mit énekelnek, hanem az, hogy együtt, a zenéhez kapcsolódva énekeljenek és táncoljanak. Éppen a cionizmus központi értéke miatt a legtöbb ország Somerjében indítanak héber tanfolyamokat, régebben Magyarországon is lehetett héberül tanulni a Somerben, de jelenleg nincsen olyan madrich, aki vállalni tudná ezt. Ez a „somerizált” koreográfia régebb óta létezik és a nemzetközi táborokban is így használják, ám a fiú-lány váltást a magyar Somerben találták ki. Néhány hónap alatt alakult ki, hogy erre a gender-különbségre minél jobban rá is kell játszani, eltorzított hangon: a lányok vékony hangon, apró, kecses mozdulatokkal, míg a fiúk mély, hangos ordítással viszik véghez mindezt. Ez a tánc a someres identitás részét képezi: ahogy a tánc és a zene, és általában a művészetek képesek a közösség formálásra és az identitás megerősítésére, úgy ez a tánc, ahogy a közösségben feloldódva a szervezet nevét kiabálják, fokozottan hordozza ezeket a tartalmakat. Ezt ki is viszik a szűk értelemben vett közösségből: amikor más közegben kerül sorra erre a táncra, amikor nem someresek is részt vesznek a körben (a szarvasi táborban figyeltem meg, ahol olyanok is vannak, főleg a más országokból érkező táborozók között, akik nem ismerik a Somert), akkor is kiabálnak, és amikor nagyobb, akár egész tábor szintű (több száz ember) óravezése esetén meghallják egy másik someres kiabálását, egymást keresik és összenéznek a tömegben. Ez tehát összetartó

erőként is tud működni egy hasonló kulturális közegben, amelyen belül alcsoportot alkotnak a szervezet tagjai.

A tárgyi bizonyítékokon túl oktatási programokat szerveznek Izraellel kapcsolatban – a 2015-ös oktatási tervben például témaként szerepel Yom Hazikaron (Izrael elesett katonáinak és a terror áldozatainak emléknapja) és Yom Haacmaut (Izrael állam függetlenségi napja) alkalmából, de maga a cionizmus is szerepel külön témaként a nagyobbak számára.

Az Izraelhez való kötődés explicit megnyilvánulása a táborokban reggelente tartott *Mifkad* (jelentése: zászlófelvonás, zászló előtt tisztelgés): minden reggel összegyűlik az egész tábor, együtt reggeli tornáznak, és vicces esküt mondanak, amit a tábor két résztvevője ír meg, mulatságos pillanatok felidézésével, közös „belső poénok” felelevenítésével, az előttük álló napra való utalásokkal. (A Mifkad részletesebb leírását a Hulcaosztás rítusa című fejezetben részletesebben írom le), majd pedig zárásként felvonják a someres zászlót és eléneklik a Hatikvát, Izrael állam himnuszát. Ennek a célja a reggeli közösségi élmény, amivel elindítják a napot, de ezzel a gesztussal egyben az Izraelhez való tartozás is erősödik. A közös eskü mondása – egy ember után mondják közösen ünnepélyesnek tekinthető, a Hatikva éneklése minden reggel ünnepélyes pillanata a nap kezdésének. Ha valakit eskü írásra kérnek fel, vagy nagyobb zárómifkadok esetén más beszéd megírására, egyrészt már ennek is érzi a felelősségét és ünnepélyességét, de ezek után az egész tábor előtt áll, amikor a Hatikvát éneklik – ebben érzi meg igazán a pillanat jelentőségét és ez is az identitás mélyüléséhez járul hozzá.

A 2014-15-ös magyarországi oktatási tervben meghatározták a someres ideológia átadását és elmélyítését, mint az év egyik legfontosabb oktatási célját. „A cionizmus szervezetünk egyik alap pillére. De vajon ezt mit is jelent? Ma nem is tudjuk igazán meghatározni, ez lesz a másik nagy témája az évnek. **Hogyan lehetünk ma Cionisták??** Fontos, hogy nem szabad minden esetben Izraelt támogatni, kritikusan kell szemlélni. Mindenki ismerje azt, hogy mit ír a Somer a cionizmusról.” (kiemelések a szövegből) Ebben a tervben explicit módon megjelenik az, amire a hivatalos cionizmus-meghatározás csak utal: a kritikus gondolkodás a szervezet egyik alapvető értéke és ezt még az alappillérrel szemben is érvényesíti.

A judaizmus

Következő alappillérként a judaizmust, vagyis a zsidósághoz való kapcsolódást mutatom be.

„A Hasomer Haczair zsidósága a judaizmus egy irányzata, a zsidó kultúrán és a humanista megközelítésen alapszik. Zsidó világnézetünk központjába az egyént helyezzük. Az erkölcsünk elsősorban a felelősségtudatunkból és az emberiség tiszteletéből származnak. Az aktív zsidóság egy olyan formáját tartjuk és hisszük, amely mindenkit felbátorít arra, hogy a zsidóságának személyes értelmezést adjon a Someres közösségen belül. A mi zsidóságunk a vibráló kultúrából, hagyományokból, történelemből és a zsidó nép örökségéből merítkezik és összeköt minket a hagyatékunkkal. A zsidó forrásokat inspirációként használjuk és megnyitjuk a kritikus értelmezésre. A megközelítésünk a zsidóság mélyreható ismeretéből származik és fejleménye a zsidóságunk egy kortárs, értelmes kifejező módjának.”³⁸

„A chaichjainknak lehetőséget nyújtunk, hogy megtalálják megközelítésüket a zsidóság felé és igyekszünk belőlük olyan magabiztos egyéneket formálni, akik megtalálják a helyüket a zsidóságon belül és érzik a kapcsolódásukat a kulturális örökségükhöz.”³⁹

A Somer általában zsidó ifjúsági szervezatként jelenik meg és a zsidó szervezetekhez kapcsolódik. A gyerekek nagy része a Somert a zsidóságukhoz való kapcsolódásnak tekinti, a zsidó identitásuk részévé válik a Somer, ahogy egyik beszélgetőtársam történetéből is kiderül, aki az interjú készítésekor már harmadik évét töltötte a Somerben és éppen a madrichképzés előtt állt. *„Én nagyon sokáig szinte kiskorom óta, én nagyon benne voltam ezekben a zsidó szervezetekben, mert először Szarvason voltam, oda ott a anyukám volt kapcsolatban Szarvassal, és kis korom, nagyon kis korom, már nem is emlékszem, talán nyolc vagy hét éves koromban kezdtem, utána elkezdtem járni Hanoarba, azt elég sokáig, kilenc-tíz körülől egészen tizenhárom körül, ott így végig, akkor elég aktívan jártam,*

³⁸ (Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition, 2008)

³⁹ (Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition, 2008)

táborokba mentem, satöbbi, és utána egy évre kimentem Angliába, akkor ott nem volt semmi, aztán visszajöttem, mentem Szarvasra, Szarvasra aközben is minden nyáron és azon a Szarvason, amikor visszajöttem, megismerkedtem egy csomó someres, ilyen chanich mesélt róla, hogy ó de jó ez a Somer, meg minden, meg már azelőtt is, mert a Hanoar és a Somer között van ilyen kis rivalizálás, és nem nagyon érdeklődtünk, de egyszer voltam talán és nagyon tetszett, mert más volt. És akkor Szarvas után kipróbáltam, lementünk a Cs-ral, elkezdtünk járni, lementünk párszor és nagyon megtetszett.” Jól látszik, hogy a Somer egy alternatíva a zsidóság közösségi megélésére, a többi, hasonló célközönségnek szóló szervezet sorában. Nemzetközi viszonylatban a helyzet azonban sokkal árnyaltabb: azokban az országokban, ahol több ilyen szervezet működik, a Somerben sokkal kevésbé hangsúlyosak a vallási tartalmak.

A céljuk tehát a zsidó hagyományok újraértelmezése, someres keretbe foglalása. Erre a legjobb példának a péntek esti szombatfogadást találtam. A szombat szent nap a zsidóságban: a szombat megtartása a Tízparancsolatban is megjelenik, így a zsidóság egyik legalapvetőbb parancsolati közé tartozik. Mindig kitüntetett szerepet kapott a hagyományokban: szokás a szombatot királynőknek tekinteni, ezzel kifejezve a kiemelkedését a hétköznapiakból. Mint minden zsidó ünnep, a sábat már péntek este, napnyugtakor kezdődik. Ilyenkor a nők és lányok otthon gyertyát gyújtanak és a zsinagógában zsoltárokkal és imával köszöntik a szombatot, ez a kábálát sábat (szombat köszöntése). Ezután ünnepi étkezés következik. Szombaton egész nap tilos a munkavégzés. A sábatot a hétköznapiaktól a hávdálá rítusa választja el egymástól: ilyenkor áldást kell mondani a borra, az illatos fűszerre és a fényre.⁴⁰ Mivel a someresek péntek este gyűlnek össze a kenben, kézen fekvő, hogy rituális módon köszöntsék a szombat bejövetelét. A péntek esti gyertyagyújtás fontos közösségi tartalommal telítődik: ekkor gyűlik össze az egész társaság. Fontos megjegyezni, hogy a magyarországi ken ebben is eltér a többi ország kenjétől, máshol ugyanis szombat este tartják a találkozót.

Leírom, hogyan néz ki pontosan egy ilyen péntek esti alkalom, közben folyamatosan elemzem aszerint, hogy miként formálják a saját értékrendjük szerint a hagyományos

⁴⁰ (Donin, 1998)

rítust: a madrichok már délután, amint meg tudnak érkezni az iskolából, megjelennek a kenben. Találkoznak egymással, sokszor itt esznek valamit, és felkészülnek a gyerekek fogadására: „someressé teszik” a nagytermet, amiben egyébként csak néhány kanapé, székek és Izrael térképe állnak: kiviszik a hangfalakat és a keverő pultot, kiteszik a someres zászlókat, molinókat a nagyterembe, a harmadik emelet előterébe, illetve a földszinten a portához. Felkészülnek a peulájuk megtartására: átbeszélnek, esetleg még javítanak rajta és előkészítik a kellékeket – például nyomtatnak, rajzolnak, megfelelő eszközöket keresnek. Azok a madrichok, akik nem tartanak peulát aznap, előkészítik a kalácsot, a kakaót, a kalács takarót és a gyertyákat a gyertyagyújtáshoz. A kisebb gyerekeket meghozzák a szüleik: 6 órakor elkezdik a két kisebb korosztálynak, a Parparimnak és a Kivszának a peuláját. Közben a nagyobb gyerekek is elkezdenek szállingózni, beszélgetnek, segítenek a madrichoknak, van, hogy hóráznak vagy játszanak valamit. Amikor a kisebbek végeztek, beállnak egy chet alakba, vagyis abba a formációba, amit a mikádok alkalmával is követni szoktak: a héber abc egyik betűje: ן, tulajdonképpen egy, az egyik oldalán nyitott négyzet. Ez egy katonai hagyomány: így mindenki lát mindenkit, és mindenki látja azt, aki jelent vagy beszédet mond. A négyzet nyitott oldalán egy kis asztal áll, rajta a két gyertyával, a két letakart kaláccsal és a kakaóval, valamint itt állnak azok a madrichok, akik beszélni fognak. Ilyenkor mindig sokáig tart elcsendesíteni a társaságot, a madrichoknak sokszor minden fegyelmezési képességüket be kell vetniük. Elhangzanak hirdetések, például közelgő események reklámozása, ennek bevett formája a kérdezés: igyekeznek ezeket is interaktívan, a gyerekek bevonásával megtartani. Ezt gyakran úgy teszik, hogy megkérdezik: „ki tudja, mi lesz két hét múlva”? A gyerekek bekiabálnak minden félét, többek között azt is, hogy őszi tábor. További kérdések után megkérdezik, hogy ki jelentkezett már, és aki nem teszi fel a kezét, azt tovább faggatják: miért nem jelentkezted, de ugye jössz? Menj és jelentkezz! És így tovább, érzékeltetve, hogy mindenkinek a jelenléte fontos a táborokban és egyéb programokon. Szót szoktak ejteni a közelgő zsidó ünnepekről is, illetve egyéb fontos eseményekről, gyakran fontos, aktuális híreket beszélnek meg, élménybeszámolókat tartanak és megkérdezik a gyerekeket is, hátha van valami bejelentenivalójuk.

Ezek után megkezdődik a szombat fogadása. Erre van egy megszokott felkiáltás: a „tiszteled a szombatot!” ebben a kontextusban azt jelenti, hogy csöndben kell lenni és figyelni a gyertyagyújtást. Zsidó szokás szerint a férfiaknak mindig kell valami fejfedőt viselniük, ami emlékezteti őket arra, hogy az Örökkévaló mindig felettük van. Nem minden zsidó hord azonban mindig kipát (kis kerek fejfedő), azonban a szakrális terekben, mint például a zsinagóga, kötelező a viselése. Ugyanez vonatkozik a szakrális időre, mint például a rítusok ideje: a gyertyagyújtással a hétköznapi az ünnepibe lépnek át, határhelyzet jelentkezik, amikor megszületik a szakralitás: a zsidó családokban a nők és lányok gyújtják meg a két sábat gyertyát, a gyertyák lángjának fellobbbanásával megkezdődik a sábat. Bár a sábat gyertyagyújtás időhöz kötött (napnyugtakor kell meggyújtani a gyertyákat), a someresek ezt nem követik, hanem a két peula közötti időt használják ki a szombat köszöntésére, ami általában már a szombat bejövetele után történik. Vallási értelemben ekkor már nem lehetne meggyújtani a gyertyákat, hiszen a tűzgyújtás tilalma a sábattal együtt már érvénybe lépett, azonban itt a hangsúly nem a vallási előírások követésén, hanem a hagyományok továbbvitelén és a közösségi érzés megteremtésén van, amit a szakrális idő megteremtésével erősítenek meg. Kiválasztanak egy fiút és egy lányt – a gyújtja meg a szombati gyertyákat, a fiú áldást mond a kalácsra. Vannak olyanok, akik legszívesebben minden héten vállalkoznának erre a feladatra, sőt, néhány, főleg kisebb fiú kifejezetten ezért tanulta meg az áldást a kalácsra. A legtöbben ugyanakkor vonakodnak kiállni és elmondani az áldásokat és igyekeznek kibújni a felkérés alól. Szinte hozzá tartozik a rítushoz, hogy valakit kiszemelnek és minden erővel, bizonyos esetekben tényleg fizikailag próbálják rábírní, hogy vállalja el a feladatot. Míg a gyertyagyújtás a szombat köszöntéséhez, addig a kalácsra mondott áldás a szombat megszenteléséhez, a kiddushhoz tartozik. A kiddus jelentése megszentelés, sábatkor és ünnepnapokon az étkezések előtt megtartott rítus. Áldást mondanak a borra, ami az öröm és az ünnep jelképe, utána rituális kézmosás következik: először a jobb, azután a bal kézre kell vizet önteni, áldást mondani és addig nem szabad beszélni, amíg a két kalácsra (barhesz vagy hálá) nem mondanak áldást.⁴¹ A Somerben saját választás szerint, elég különleges megoldásként került egymás

⁴¹ (Donin, 1998)

mellé a gyertyagyújtás és az áldás a kalácsra, még a Somer újraalapítása körül ezt a két mozzanatot választották ki és azóta is megtartották őket. A kalács sem a hagyományos fonott barhesz, hanem általában a boltban vett, puha, édes kalács, illetve mostanában a kóser pékség szokta támogatni a „kiddust” két fonott barhesszel, az egyik héten pedig egy barheszt és egy kürtőskalácsot küldtek a fiataloknak.

Először a kihívott lány gyújtja meg a két gyertyát és elmondja rá az áldást. Ha valaki nem tudja az áldás szavait, egy madrich mellé áll és segít – a fülébe előre súgja a szavakat, az áldásmondó pedig hangosan megismétli azokat. Az áldásmondáshoz el kell takarnia a szemeit. Az áldás után a többiek ámennel válaszolnak – az áldásokra szokás áment mondani, ez megszenteli az áldást és olyan, mintha mindenki elmondta volna – így válik közösségivé. A somereseek énekelni szokták, úgy hangzik, hogy á-á-men, néhányan mindig versenyeznek, hogy ki tartja tovább a hangot, egészen addig, amíg el nem fogy valamelyik madrich türelme és rájuk nem szól. Ezután következik a fiú áldásmondása a kalácsra. Az addig letakart kalácsokat megfogja és egymás felé fordítja, majd elmondja rá az áldást – természetesen egy madrich ugyanúgy segít neki, ha nem ismeri a szavakat. Ezután az áment egyben mondják a „sábát sálom” sábatí köszöntéssel, ami azt jeleneti, hogy békés szombatot, majd énekelnek egy dalt, ugyanezzel a szöveggel. Eközben a madrichok poharat osztanak, kakaót töltenek és körbe járnak a kalácsokkal és mindenkinek törnek egy darabot. A kakaó sem hagyományos sábatí ital: az újraalapításkor párosították a kalács mellé, így lett része a szombatfogadási hagyománynak, valószínűleg azért, mert a kakaó és a kalács finomak együtt. A kiddus hagyományos itala a bor, ezzel szentelik meg a sábatot. A Somerben azonban az alkohol fogyasztása tilos, ahogyan majd a tízparancsolat elemzésénél látni fogjuk. A kakaó és kalács elfogyasztása után a két nagyobb korcsoport, a Leviatan és a Zorea mennek a madrichjaikkal együtt egy-egy szobába peulára és a kisebbek maradnak kint a nagyteremben, játszanak és beszélgetnek, majd hazaviszik őket. A madrichok rendet raknak, takarítanak, visszaállítják a termet. Amikor minden gyerek elment, ők is elhagyják a terepet, ilyenkor általában együtt mennek tovább szórakozni, általában a hetedik kerület valamelyik szórakozóhelyére.

A sábat példáján keresztül jól látszik, hogyan értelmezik át és alakítják a zsidó rítusokat, saját rítust képezve belőle. Az 2014-15-ös oktatási tervben az ideológia judaizmus részében ez szerepel: „a judaizmus keretében fontos megemlékeznünk a zsidóság hagyományairól, ünnepeiről. Ezeket a saját képünkre alakítjuk.” Ebben a dokumentumban a három pillér közül ez a legkevésbé kidolgozott – ennek az aránytalanságnak az lehet az oka, hogy a számukra ez a legkönnyebben megfogható a három közül.

A szocializmus

A három alappillér közül talán ez igényli a leginkább a folyamatos újraértelmezést, átfogalmazást, és úgy éreztem, hogy ezt hangoztatják a legkevésbé; ez a leginkább eltántorító ideológia ma Magyarországon a szülők számára. Először itt is idézem a hivatalos megfogalmazást, majd azt a módot, ahogyan a legutóbbi értelmezés szerint, a 2014-15-ös oktatási terv vázlatában meghatározták az éves célokat az alappillérrel kapcsolatban.

„A Hasomer Hacair szocializmusa azon a meggyőződésen alapul, hogy az emberek szabad, kreatív lények, akik megérdemlik, hogy egy olyan társadalomban éljenek, amely felhatalmazza őket arra, hogy a lehető legteljesebb potenciáljukra fejlesszék magukat. Központi értékeinknek a társadalmi, gazdasági és politikai egyenlőséget vesszük. Hisszük, hogy a kapitalizmus és más elnyomó erők alapvetően egyenlőtlen, kizsákmányoló és elidegenítő módjait hozzák létre a termelésnek, amik önmagukban szegénységet, háborút, tudatlanságot, ökológiai pusztítást és a szabadság hiányát hozzák létre és az embereket megakadályozzák abban, hogy a teljes potenciáljukat megvalósítsák. Úgy látjuk, hogy a szocializmusunk nem csak az egyetlen alternatíva egy ilyen típusú társadalomnak, hanem teljes egészében új és forradalmi is, amely önmagában megállja a helyét. Kicsi, együttműködő, egyénekből és csoportokból álló világot képzelünk el, amelynek kapcsolatai tudatosak, szabadok, egyenlőségre törekvőek és intímek. Meggyőződésünk, hogy ezekben a közösségekben az egyénnek és a kollektívnek egyensúlyban kell lennie –

hogy a kollektív valójában az az erő, amely felszabadítja az egyént. Egy olyan társadalomban hiszünk, ahol a nép, mint egység tulajdonában van a képességnek, hogy irányítsa az életét, szabadon és kreatívan dolgozzon és egy egyenlőségen alapuló és demokrata társadalomban vegyen részt. Úgy látjuk a szocializmus eszköz egy életformához, amelyben az emberek megengedhetik maguknak, hogy valóban emberi életet éljenek.”⁴²

Gyakorlati célok gyanánt a szervezet saját példával szeretne eljárni ennek a megvalósulásában: a gyerekeket *kvucákba*, vagyis csoportokba osztják, ami a magyarországi kenben korcsoportokat jelöl, nagy hangsúlyt helyeznek a csapatépítésre, megtapasztalják a kooperatív technikákat és az együttműködést, közösségi tevékenységeket és a tapasztalaton keresztül való tanulást helyezik a középpontba. Az oktatási tervben szerepel a más kultúrákról való oktatás, a globális és nemzeti politikáról, folyamatokról, társadalmakról való tanulás. A cél önzetlen, felelősségteljes, kritikus és aktív tagok nevelése, ahol központi értékeként jelennek meg a humanizmus, a társadalmi igazságosság és társadalmi felelősségvállalás a szervezeten belül és kívül is. A 2014-15-ös oktatási tervben pedig így fogalmaznak: „A szocializmus jegyében szeretném, ha a someresek több szerepet vállalnának az emberi társadalomért, de nem egyedül, mert ahhoz kicsik vagyunk, inkább együtt a Hanoarral, illetve jótékony szervezetekkel. Nem szabad belenyugodnunk a kapitalista társadalomba (patriarchizmus, fajgyűlölet, szegénygyűlölet, kizsákmányolás, diszkrimináció) hanem küzdeni ez ellen. Ki legyen mondvá mindenféle másság elfogadása (lehet meleg, cigány, vagy szegény).”

A szervezetben a fiatalok erről is egy átértelmezett kapnak; jól mutatja egy idézet egy beszélgetésből egy tizenhat éves fiúval: „*hogy ömmm ilyen kis ö nem olyan szigorúan vett, de szocialista elvek, hogy testvériesség, egyenlőség, és ezeket ezek csak üres szavak lennének, de ő tapasztaljuk is és érezzük is.*” A szocializmusnak nevezett alappillér gyakorlatban leginkább a közösség, csoport, együttműködés, társadalmi felelősségvállalás fogalmak mentén fogalmazható meg. Ahogy a beszélgetés későbbi részében kiderült,

⁴² (Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition, 2008)

beszélgetőtársam egyik ilyen jellegű tapasztalata a közös étkezésekről származik, ahogyan a gyakorlatban számomra is az á-zás rítusa jeleníti meg kézzel foghatóan ezt az eszményt. Az á-zás minden táborban az étkezések előtt megtartott rítus, egy „asztali áldás” elmondása. Az asztali áldást azért tettem idézőjelbe, mert ebben a formában (idézőjelekkel együtt) szerepel a honlapon a Somer-magyar kisszótárban, valójában soha nem hallottam, hogy így utaltak volna rá, mindig csak á-zásnak nevezik. Mielőtt elkezdenének enni, összekapaszkodnak a kisujjaikkal és egy rövid, héber szövegű verset kántálnak: „Ashrei Haish, Ochel Bakvish, Ochel Mazon, Bete Avon, Bete Avon, Bete Avon, Toda raba, bevakasha, echad, staim, shalos, arba”, majd a végén négyig számolnak és az utolsó szónak bármit lehet kiabálni, ez egy nagy, artikulálatlan ordításba szokott olvadni. Valójában a rítus része nem csak maga az á-zás, tehát a mondóka elmondása. Az étkezéshez kvucákban, csoportokban ülnek le. Általában a táborhelyek menzáin adagokban adják az ennivalót; a madrichok, a kerenek, illetve segítőkész nagyobb gyerekek hordják az ételt a többieknek, de még nem kezdenek el enni, akik már megkapták addig, amíg mindenki előtt étel nem lesz – az á-zásnak az a lényege, hogy mindenki egyszerre lásson hozzá az evésnek, ezzel is az egyenlőséget erősítve.

A Somerben a leggyakoribb térforma a kör – a peulákon, nagyprogramokon, mindig, amikor valamiért összegyűlnek, kört alkotnak: a körben mindenki lát mindenkit és nincsen kiemelt helyzetbe álló ember. Kivételt képeznek a mifkadok, amikor a chet alak a bevett térforma, mivel azokon az alkalmakon vannak kiemelt helyek: a gyertyagyújtó asztal péntek este, a zászlófelvonás helye a reggeli mifkadokon, illetve az ünnepélyes mifkad esek alkalmával a tűzírás és a beszédmondás.

A kvucákban is, különösképpen a kerenek és a madrichok csoportjában nagy hangsúlyt fektetnek a csapatépítésre – csapatépítő játékokkal, beszélgetésekkel vagy egyszerűen együtt töltött idővel (például közös főzés) próbálják minél közelebb hozni a csoporttagokat egymáshoz. Kutatásom alatt meglátogattam a madrichokat a csapatépítő hétvégéjükön is, de a komolyabb csapatépítésekben, amikor már nem voltam része a csoportnak, nem vehettem részt.

Az oktatási terv a társadalmi felelősségvállalást is ide sorolja – ezt főként a hátrányos helyzetű csoportokról való tanulással próbálják elérni – alapvető tabuként jelenik meg mindenfajta előítéletesség bármilyen megjelenési formája.

Az oktatási terv heti lebontásában a következő témák kapcsolódnak ehhez az alappillérhez: ismerkedés, életkori sajátosságok, cyber világ, lázadás, szocializmus, szocializmus vs neoliberalizmus, elfogadás, önismeret, társadalmi normák feszegetése, politikai beszéd. A legkisebb korosztály számára az elfogadás meséken keresztül, a család, illetve a fiúk-lányok.

2.1.1.2. A Someres Tízparancsolat

Míg a három alappillér elnevezés politikai felhangot hordoz magában, addig a tízparancsolat elnevezés a bibliai Tízparancsolattal mutat hasonlóságot. Emlékeztet továbbá a cserkészek tíz pontból álló törvény gyűjteményére. Ez az alapelveket bővebben kifejtve tartalmazza, gyakorlati megoldásokat is kínálva a tagok számára. Úgy vettem észre, hogy a három alappillér többnyire ismerős a gyerekeknek, el tudják mondani, meg tudják mutatni a kezükön (a kézjelről bővebben a hulcaosztás rítusa fejezetben írok), ugyanakkor a tízparancsolatról már homályosabbak az ismereteik. A következőkben pontról pontra bemutatom és röviden elemzem a tízparancsolatnak a ma érvényben lévő, 2008-ban megfogalmazott változatát; korábbiak készültek 1916-ban, 1928-ban, 1951-ben. Néhány esetében, ahol fontosnak tartom a változás érzékeltetését, idézem valamelyik korábbi verziót is.

1. A someres az igazság embere és vigyázza is azt.⁴³ – vagyis az igazságosságot és az amellet való kiállást szorgalmazzák.

2. A someres a zsidó nép szerves része és erősen kötődik Izrael államához. A saját kultúrájában megtalálja gyökereit, és chaluca (úttörője) a zsidóságunknak. – ez a pont rengeteget alakult az évek során és a négy vizsgált változat alapján jól kirajzolódik a történelmi háttér által megkövetelt hozzáállás. 1916-ban még úgy hangzott, hogy „a someres hűséges a nemzetéhez”. Ez a cionizmus eszméjének megszületése előtti kor, míg

⁴³ (Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition, 2008)

az 1928-as már egyértelműen Izrael állam megteremtését szorgalmazza és a nemzet már a zsidóságra, mint nemzetre vonatkozik: „A someres újjáéleszti nemzetét és nyelvét, földjének úttörője (első telepes)”. Az 1951-es, három évvel Izrael állam megalapítása után már egyértelműen Izrael földjén képzelel el az önmegvalósítás, a *hagshama* egyetlen módját. Ehhez képest a 2007-ben írt változat egyik legnagyobb kihívását az a felismerés jelentette, hogy úgy kell megfogalmazni ezt a parancsolatot, hogy ne hirdesse Izrael állam kizárólagosságát. Ezt úgy oldották fel, hogy belefoglalták a kötődést Izrael államához, és a nemzet szó helyett a kultúrát használták, saját értelmezést engedve ezáltal. Ez az első változat, amelyben a zsidóság szó szerepel a nemzet helyett. A szervezet alapvető értékeiben továbbra is fontos szerepet játszik az Izraelben való kiteljesedés lehetősége, ezért létezik egy egyéves program, a *snat hachsara*, fiatal, éppen érettségizett someresek számára, aminek keretében egy évig együtt élnek, amivel megtapasztalják a kommunális létet, amely a Somer egyik alapvető ideája, *ulpánon*, vagyis héber nyelvtanfolyamon vesznek részt, különböző programokat, csapatépítéseket szerveznek számukra és önkéntes munkát is végeznek. Ezen a programon eddig Magyarországról összesen hármas vettek részt, illetve jelenleg egy magyar madrich vesz részt rajta.

3. A someres értelmet talál a munkával való kapcsolatában és harcol azért, hogy egy olyan világot hozzon létre, ahol a munka az emberi kreativitás és szabadság produktív kifejező eszköze. – A korábbi változatokban úgy szerepelt ugyanez a parancsolat, hogy a Someres dolgozó ember, aki a munkában/ kibucban teljesedik ki. Az új verzióban a kibuc már nem jelenik meg, mint egyetlen kiteljesedési lehetőség, hanem a szabadságra, kreativitásra, önkifejezésre helyeződik a hangsúly.

4. A someres a csoporton belüli döntéshozásban aktív (politikailag aktív) és előfutára a szabadságra, egyenlőségre, békére és szolidaritásra való törekvésnek. – ez a parancsolat az, amelyik az aktív politikai szerepvállalásra sarkall. Ezzel kapcsolatban a szervezeten belül nincs egyetértés: vannak, akik szerint a Somernek aktívan kellene részt vállalnia politikai kérdésekben, míg mások nem szeretnék ilyenekbe belevinni a gyerekeket. Inkább arra törekednek, hogy a gyerekeknek megteremtsék azt a közeget, ahol politikai

kérdéseket is meg tudnak vitatni és ki tudják alakítani saját, független álláspontjaikat, döntéseiket.

5. A someres egy elkötelezett chaver (tag), aki együttműködik társaival, küzd a társadalom előrehaladásáért és someres értékeket támogat. – ebben a pontban is nagy változás figyelhető meg a korábbiakhoz képest (az elsőhöz képest már elcsúszás figyelhető meg, mert a későbbiekben 4. pont ebben még nem szerepelt): a korábbiakban azt írták, hogy figyel a vezetőire, ebben azonban már csak társakról van szó – a hierarchia látszata is kikerült belőle, pedig a Somerben vannak vezetők, akikre továbbra is figyelni kell. Ez a változás is az egyenlőség eszményiségét erősíti. Ez a pont az egész társadalomban elfoglalt szerepvállalásra helyezi a hangsúlyt.

6. A someres tevékenyen fejleszt és tart fenn kapcsolatokat, amelyek tudatosak, szabadok és őszinték a kvucán (csoporton) és az egész someres közösségen belül. Felelősséget vállal azért, hogy gondoskodik a társairól. – Ebben a pontban a korábbiakban még szerepelt a testvér szó, ám innentől megváltozott, pontosabban kifejtett lett a kapcsolat jellege. Összességében elmondható a változásokról, hogy pontosabb megfogalmazásokat használ, jobban kifejti az egyes pontokat, az ideológia általános megfogalmazásai helyett inkább a mindennapok gyakorlatára helyezi a hangsúlyt. Ebben a pontban megjelenik a kapcsolat kialakításának igénye – több beszélgetésből is látszik, hogy a felszínes kapcsolatok helyett ebben a közegben keresik a mélyebb barátságokat, igazibb kapcsolatokat. Egy néhány évvel ezelőtt készített interjúból idézek, a beszélgetőtársam akkor tizenhat évesen, nem sokkal azután, hogy Somerbe kezdett járni, azokról a változásokról számol be, amelyek a Somer okozott az életében. (Azóta madrich lett, majd egy rövid ideig ros ken is volt, de mivel rosszul érezte magát ebben a szerepben, szinte elmenekült a Somerből, majd utána visszament madrichként. Jelenleg Angliában él): *„De a lényeg az, hogy akkor még nem ismertem annyi embert és nem tudtam őt máshoz viszonyítani, és amint megismertem egy rakás másikat, őt így nem éreztem magaménak valónak. Nem tudom... hogy egy szinten lennénk. És ezért kicsit eltávolodtunk szerintem egymástól.”* A beszélgetésben hosszan mesélt arról, hogy számára a Somer leginkább a kapcsolatai minőségében hozott változást – „igazibb” barátságokat tudott kialakítani az addigiakhoz képest.

7. A someres tiszteli és óvja a természetet; megismeri azt, megtanulja, hogyan éljen benne és ezek tükrében cselekszik. – a környezetvédelemben viszik tovább a Somernek a cserkész hagyományait, a természet közelséget. Például a szemét gyűjtése szelektív módon, az újrahasznosítás értéke általánosan megjelenik a Somerben, de programok szintjén is találkozhatunk vele: a tubisvát, a fák újéve ünnep kapcsán környezetvédelmi nagyprogramot tartottak az összes gyereknek. A táborokban igyekeznek, amikor csak lehet kint lenni és kapcsolatot kialakítani a természettel, illetve az egyik legnagyobb kihívást jelentő, nagy népszerűségnek örvendő program a Holdvilágtúra, ami egy egész éjszakai túrázást jelent.

8. A someres bátor, független, kritikusan gondolkodik, és ezekhez mérten kezdeményez is. – A someres bátor az egyik központi jelmondat, a függetlenség, kritikus gondolkodás pedig az egész oktatást meghatározó értékek – a több nézőpontból való vizsgálódás, a kérdéseken keresztüli oktatás és a szabad véleménykifejtés elsődleges jelentőségűek és átszövik az oktatást. Nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gyerekek elsajátítsák ezeket a képességeket, a vita sokszor fontos eleme egy-egy peulának. Erre nagyon sok módszert sajátítanak el a madrichok a madrichképzés során. Szabadabb beszélgetéseim során több gyerek emelte ki, hogy azért szeret a Somerbe járni, mert elmondhatja a véleményét – úgy tűnt számomra, hogy az életük más színterén nem természetes, hogy ezt megtehetik, például az iskolák nem erre bátorítják a tanulókat. Az egyik beszélgetésem során így fejezte ki magát egy beszélgetőtársam, egy tizenhat éves fiú: *„meg hozzáteszek valamit az én véleményemmel, mert a Somer nem azt jelenti, hogy mindenki ugyanazt gondolja, a Somer azt jelenti, hogy egy csomó nagyon értelmes és gondolkodó ember összejár haverkodni meg megosztani egymással a történeteiket, beszélgetnek, és például ha van egy peula és ott mondanak valamit, azt nem kell készpénznek venni, arról vitatkozhatunk, dilemmázhatunk ezen nagyon. Mert ez a szervezet. Nem beléd töm egy ideológiát, hanem hogy választani meg kihozza belőled, hogy beszélhess, elmondhasd a gondolataidat.”* – ebből is látszik, hogy sok fiatal számára ez egy olyan biztonságos közeg, ahol el lehetett mondani a véleményüket. Az egész közegre egy „értelmes és gondolkodó” társaságra utal, amelyből a saját értékrendszere tükröződik, illetve megjelenik a fiatalok számára

elsődleges fontosságú érték, a saját választás lehetősége és a rajuk erőltetett dolgok elutasítása.

9. A someres erősíti jellemét és fizikai, szellemi és lelki teljességre törekszik. – az első változatban még szerepelt, hogy someres katona, érdekes, hogy az 1928-as és '51-es változatokban már nem. A Somer mindig nagy hangsúlyt fektetett a hagyományos zsidó képpel szemben a fizikai erőnlétre, ez az alapvető értékrendszer jelenik meg ebben a pontban. A táborokban elengedhetetlen a tánc, a sport, a kirándulás, az oktatási programokban általában szellemi kihívás, beszélgetések, játékok, viták érvényesülnek, illetve az önismeret, a lelki teljesség is mindig része az éves programnak.

10. A somerest saját belátásai vezérlik és tetteiért teljes felelősséget vállal. Betartja a dugma isitet (személyes példamutatást). – a korábbi változatokban ez a pont úgy szerepelt, hogy a someres tiszta szellemében és tetteiben és ezt különböző módokon fejtették ki. Ez a pont foglalja magába a dohányzás és alkoholfogyasztás tilalmát a szervezeten belül. A Somernek egy olyan közegnek kell lennie, amelyet nem ez működtet, nem ez fog össze, ezért a chanichoknak a Somer ideje (beleértve minden programot, amelyen részt vesznek) alatt tilos. A madrichoknak – és a nagyobb chanichok is folyamatosan kezdenek ismerkedni ezzel – a legfontosabb irányelv a dugma isit, vagyis a személyes példamutatás. Ez a legelső dolog, amivel a madrichképzésen megismerkednek, hiszen ez az egész személyiséggel való oktatás alapvető koncepciója. Ezért minden olyan dolgot, ami nem fér össze a someres koncepcióval – mint a dohányzás vagy ivás, mégis legtöbbször, sőt, mivel egy baráti társaságot is képeznek, együtt is eljárnak bulizni, vannak rendszeresen dohányzók is a csapatban – ezeket a gyerekek számára tabuvá kell tenni, nem láthatják, például nem dohányoznak a helyszín közelében. Ez gyakori viták kiváltó oka, mivel az életük egy részét láthatatlanná kell tenniük a chanichok számára és gyakran vannak olyan hangok, amelyek ezt a gyakorlatot képmutatásnak érzik. Manapság az internet, leginkább a Facebook miatt egy új, virtuális térben is oda kell figyelni a magatartásra, ez nehézségeket és többször feszültségeket is szül: a madrichok közötti megállapodás például, hogy nem tölthetnek fel magukról dohányzó, alkoholt fogyasztó képeket és nem csak nem tölthetnek fel, de nem is lehetnek ilyen képek az interneten.

Néha figyelmeztetik is egymást, ha a gyerekek előtt valaki nem megfelelően viselkedik, például káromkodik – ilyenkor több esetben is elég volt annyit mondani, hogy „dugma isit”, lehetőleg úgy, hogy a gyerekek ne vegyék észre és a másik megértette, hogy mire utalt társa. Ez a kifejezés önmagában nagy derűtséget szokott kiváltani a gyerekekből, mivel magyarul és angolul is meglehetősen illetlenül hangzik. Egyik beszélgetőtársam, egy tizenhét éves lány, közvetlenül a madrichképzés elkezdése előtt ezt mondta a beszélgetésünkben: *„Amikor már így te vagy a góré, vagy mittudomén, meg hogy hozzád jönnek már a gyerekek, ez tényleg nagyon jó lesz. Az tényleg, nagyon meghatározó egy gyerek életében, hogy itt milyen hatások érik, tehát a dugma isit..., amiről először azt hittem, hogy egy káromkodás, tényleg azt hittem, hogy ezt így minek mondják, azt hittem, hogy ez egy belsős, kitalált káromkodás, valami belsős poén, vagy nem tudom, így első hallásra, tényleg, abszolút! És ez micsoda? Személyes példamutatás – miii?! De az, hogy egy madrichnak a viselkedése, főleg kisebbeknek, de nagyobbaknak is, tényleg, nekem is befolyásoló az, hogy a környezetemben hogy viselkednek az emberek.”*

A hulca kék és fehér színei és bő, egyszerű fazonja gallérral és mandzsettával kiegészítve megjeleníti az értékrendet tükröző ideológiai alapokat, amelyet a három alappillér, a cionizmus, a judaizmus és a szocializmus, valamint a someres tízparancsolat foglal magába. Sokat foglalkoznak a szervezet tágabb köreiben is azzal, hogy mit jelentenek ma ezek az értékek, ideológiák, hogyan értelmezhető a 21. században, milyen felelősségeket, szerepvállalásokat kell és lehet ma ez alatt értelmezni. Alapvetően globális összefogásra szólítanak fel, amelyben a jövő érdekében radikális változásokat követelnek, egy demokratikus gazdasági és társadalmi berendezkedés létrehozásának érdekében, amelynek a zsidó kulturális központja Izrael.⁴⁴

A szín és a szabás után bemutatom azokat a rejtettebb szimbólumokat, amelyeket minden hulca magán visel.

⁴⁴ (Roth, 2014)

2.1.2. Fűzők, gombok és egyéb részletek és jelentéseik a hucán

A hucá egyik kiemelt tulajdonsága, hogy gombok helyett fehér cipőfűző köti össze a nyakánál. A gallér alatt jobb- és baloldalon három-három gomblyuk található egymás alatt, a cipőfűző alulról fölfelé, egymást keresztezve van befűzve. A cipőfűző a cserkészek egyik jelképe, a cserkész múltból átvett szimbólum. A fehér szín továbbá a tisztaságot és testvériséget is szimbolizálja azon túl, hogy így a kék inggel közösen kiadja Izrael zászlójának a színeit.

A cipőfűzőt a baloldalon hosszabban hagyják lógni, mivel a szervezet baloldali (az izraeli politika szerint). A Hasomer Hacair szervesen kapcsolódik a Meretz nevű izraeli politikai párthoz. *„A Meretz baloldali izraeli pártként határozza meg magát, az emberi és civil jogokat hirdeti, a szociáldemokrata gazdaságot, és vehemens ellenzékét képezi a megszállás folytatásának, és politikai befolyásnak. A Meretz hisz az egyenlőség, erkölcs, igazság és béke értékeiben és képviseli is azokat.”*⁴⁵ A párt a *„shalom achshav”*, vagyis az azonnali békekötés politikáját szorgalmazza, az izraeli-palesztin békét a területek feladásában és egyenlő jogokban látja.

A magyarországi szervezetben ugyan megjelenik az Izraellel való kapcsolat és a békének a vágya, ahogyan azt a három pillér bemutatásánál a cionizmus részben láttuk, de csak nagyon általánosságban látnak bele az izraeli politikába és foglalkoznak vele. A cionizmus és szocializmus eszménye nem politikai szinten jelenik meg a szervezet oktatásában, és politikai ideológiákat is alig tanulnak. A baloldaliság a gyerekek számára inkább a magyarországi politikával kapcsolódik össze.

A cipőfűző hosszabbik szára sokan csomót kötnek, mely az összetartozást jelenti, illetve van, aki hármat, ezzel is a három pillérre emlékeztetve magát. Ezek sokszor csak automatikusan működnek, anélkül, hogy a viselőjük számára lenne megfogalmazott, tudatos jelentése – ez explicit módon megnyilvánult, amikor megkérdeztem tőlük, hogy mit tudnak a hucáról, nagyon felszínes tudásuk volt ezekről a jelentésekről. *„Meg és akkor láttam, hogy mindig tesznek, mert a hucán is vannak azok a kis hagyományok, hogy az egyik lejjebb van, az egyik fűzője, és akkor kötöttem rá három csomót, mert láttam*

⁴⁵ <http://meretz.org.il/english/>

valakinél, és akkor ez a három alappillér” – mondta egyik beszélgetőtársam. Bár a hulca egyenruha, és ahogy korábban láttuk, egyformasággal az egyenlőséget kellene hirdetnie, nem ritka az sem, hogy a viselői saját egyéniségüket is megmutatják rajta. Ebben a példában azonban az az érdekes, hogy nem csak saját képére szeretné formálni a tulajdonosa, hanem az ideológia keretein belül többletjelentést ad neki, egy új szimbólumot jelenít meg, ami nem kötelező jellegű kelléke a ruhának, még hozzá úgy, hogy valaki mástól veszi át – így egyfajta hagyományt teremt; lehetséges, hogy a három csomó mintegy divatként fog elterjedni. Vannak, akik a hosszabbik szár végére egy csomót kötnek, szintén a baloldaliságot hangsúlyozva, de nem találtam ezekre kötelező jellegű szabályt, ezek szokásoknak tekinthetők. Hadd osszam meg egy saját történetemet ezzel kapcsolatban. Egyszer egy lány hulcáján, aki utánam lett madrich, észrevettem, hogy mind a két cipőfűző szára a baloldalon lóg, tehát a rövidebbik szár nincsen befűzve a legfelső jobboldali gomblyukba. Éppen úgy, mint az enyém. Megkérdeztem tőle, hogy ez direkt van így, vagy csak kicsúszott – azt válaszolta, hogy így szokta hordani, mert így látta tőlem is. Én tényleg mindig ilyen furcsán, féloldalasan fűztem a hulcámat, de ennek kevésbé ideológiai az oka, inkább a véletlen és a megszokás hozta így. Az történt ugyanis, hogy amikor a hulcámat kaptam, nem voltak hozzá cipőfűzők (ez is egyike volt azoknak a hulcaosztásoknak, amelyekre már korábban utaltam, amikor nem kaptak új hulcákat, hanem régebb óta meglévő hulcákat osztottak ki), ezért ideiglenesen fehér ruhaszáritó kötélből fűzték be. Ezt később kicseréltem cipőfűzőre, de csak egy olyan rövidet találtam, amit nem tudtam rendesen átfűzni és a rövid szára mindig kicsúszott. Ezt egy ideig észre sem vettem, nem is emlékszem már, hogy mikor döntöttem úgy, hogy ez lesz az én saját stílusom, talán nem is volt tudatos döntés; mindenesetre, amikor végre belefűztem egy rendes hosszúságú fűzőt, így hagytam: mindkét szár egy oldalon lóg. A később kapott hulcaimba is így fűztem, és nem is gondoltam, hogy valaki egyszer követni fogja a példámat.

A hulcán a számoknak is jelentése van. A cipőfűzőt a három pár gomblyukon keresztül háromszor fűzik át, ez a három alappillérre utal. Összesen tíz darab gomblyuk található meg a hulcán: hat a cipőfűzőnél (ezekhez nem tartozik gomb), egy-egy a két ingujjon a

mandzsettagomboknál és a két zseb is egy-egy gombbal zárható. Ez a tíz gomblyuk a someres tízparancsolatra emlékeztet. Ez a fajta szimbolika hasonlóságot mutat a zsidóság egy öltözkéire, a cicit vagy cicesz⁴⁶ viselésére. Ez egy atléta-szerű öltözk, amelyet a fiúknak és a férfiaknak három éves koruktól fogva kell viselniük a ruhájuk alatt, a négy sarkára imarojtok vannak kötve és megcsomózva – ezek a csomók a 613 tórai⁴⁷ parancsolatot adják ki megfelelően kiszámolva.

2.1.3. A someres szemel

Jelentős különbség lehet még a *szemel* (7. kép), vagyis a Somer jelképének megléte, illetve hiánya a hulca hátulján (8., 9. kép). 2013-ban, a Hasomer Hacair fennállásának 100. évfordulójára megváltoztatták a hivatalos szemel stílusát; az új jelkép modernebb formákat követ, letisztultabb, mint a régebbi, de a szimbólumok nem változtak.

A fehér, nyomott mintában a készítőknak van bizonyos szabadságuk – néhány *ken* saját hulcát készített, a ken nevével (például a budapesti ken neve Ken Budapest, a bécsi fészket pedig Ken Tel Amalnak hívják, mind a két szervezet rendelkezik névvel nyomott hulcával. A hulcákon egy-egy ország megjeleníti saját magát, például rányomja a jelvény alá a saját kenjének a nevét, ezzel a viselője egy nemzetközi környezetben el tudja helyezni magát a többiek számára. Vagy egy-egy eseményhez is készülnek hulcák, például egy szemináriumhoz, ez máris kapcsolódási pontot tud nyújtani két embernek, akik felfedezik, hogy részt vettek ugyanazon a szemináriumon, illetve egy évszám támpontot tud nyújtani valakinek, ha esetleg a másik már hosszú ideje van a szervezetben. Ezek a formális különbségek „az identitásépítés külsődleges bizonyítékai” lehetnek – elkülöníthetnek, illetve a közös identitás alapjául szolgálhatnak.

A díszítésekkel kapcsolatban nincs egyetértés a szervezet különböző képviselői között: 2011-ben, a *Machane Jisrael* (Izraeli tábor, minden nyáron összegyűlnek a világ különböző someres kenjeiből a madrichok és a *seminar hadrachán*, vagyis a madrich képzésen résztvevők egy tíznapos szemináriumra) alatt sor került egy nagy nemzetközi

⁴⁶ A héber szavak tekintetében különbözik az askenázi (német nyelvterületről származó) és szefárd (spanyol eredetű) kiejtés – az askenázi cicesz ma régiesebben, míg a szefárd cicit szó modernebbül hat.

⁴⁷ A Tóra a Mózes öt könyvét tartalmazó tekercs, amelyből a zsinagógában szoktak felolvasni.

gyűlésre és formális vitára, amelyet hosszas előkészítés előzött meg országok szerinti csoportokban. A vitára bocsátott kérdés az volt, hogy legyen, vagy ne legyen szemel, az esemény neve és dátum a szeminárium végén kapott hulca hátulján. A fő érv a díszítés, különösen a név és dátum ellen, hogy aki nem tud részt venni a szemináriumon, folyamatosan szembesülni fog a többiek öltözkékén ezzel a hiánnyal és ez megtöri a Somer egyik legfontosabbnak tartott értékét, az egyenlőséget (ahogyan korábban láttuk, ez jelenik meg a szocializmus alappilléren). A vita másik oldalán a huncának az emlék, a valahova tartozás élményének nyújtásának funkcióját emelték ki a díszítés támogatói. Az előbbi véleményt főként az izraeli szervezet tagjai, egyben a szeminárium főszervezői támogatták, míg az utóbbi elgondolás népszerűbb volt a világszervezet tagjai között. Ebből is érezhető az izraeli, illetve a diaszpóra-beli közösségek eltérő, sokszor ellentmondásos látásmódja az ideológiával kapcsolatban.

A someres szemel összetett szimbólum, amely megjeleníti a Somer értékrendjét. Egyetemes szimbólumok jelennek meg rajta, ezeknek az összessége alkotja meg a Somer szimbólumát. Először külön-külön bemutatom a szemelen megjelenő jelképeket, utána pedig megpróbálom egyben értelmezni ezt a szimbólum-együttest.

Középen található egy lilium: ez a cserkész szervezetek egyik fontos jelképét idézi és így utal a tisztaságra, ártatlanságra, amely így az ifjúságot jelképezi.⁴⁸ A cserkész mozgalom jelképeként a lilium a „helyes irányt mutatja, mivel ezt a jelképet gyakran használták az iránytűkön az északi irány jelölésére. A lilium három ága a cserkészfogadalom három részét jelképezi: kötelességteljesítés (Isten, haza és embertárs iránt), segítőkészség, valamint a cserkész törvény megtartása.”⁴⁹ Ez a hármas szimbólum a Somerben is megjelenik, de más jelentést hordoz magában: a lilium három szirma a Somer három alappilléret is jelképezi – a judaizmust, a cionizmust és a szocializmust. Ennek a jelentésnek a megkettőződése a someresek kézjele, amely szintén használatos a cserkészeknél, ahol ugyan azt a jelentést hordozza, mint a lilium hármas egysége. A kézjelet régebben használták egyszerű köszönésként, ma csak formális alkalmakkor jelenik meg: az ünnepélyesebb mifkad esnek van egy olyan része, amikor mindenki mutatja a

⁴⁸ (Pál & Újvári, 2001)

⁴⁹ (Magyar Cserkészszövetség)

kézjelet: a három középén elhelyezkedő ujj, a gyűrűs-, a középső- és a mutatóujj kinyújtva, míg a két szélső a tenyér alján összefogva, tenyérrel kifelé fordítva a kezet (13. kép), majd a mifkad vezetője hangosan kiabálja: „Somrim chazak!”, amire a többi résztvevő hangos kiáltással felel: „Chazak ve amac!” – vagyis a Someresekek erősek! Erősek és bátrak! A hüvelykujj és kisujj egysége a nagyobb védelmező szerepére utal a kisebbel szemben, míg a három fölfelé tartott ujj a három alappillérre emlékeztet. A kézjelet a ma Magyarországon működő másik nagy zsidó ifjúsági szervezetnél, a Hanoarnál is használják – eleinte Magyarországon a Somerben nem bírt jelentéssel, hogy melyik kézzel mutatják, a szervezet tagjainak rivalizálása miatt azonban fontos jelentés hordozóvá vált, hogy a jobb vagy bal kezüket mutatják: a „szocialista” someresekek a bal, a „pluralista” hanoarosok a jobb kezükkel használják.

A cserkészliliomot magába zárja egy Dávid-csillag, ami a zsidóságot jeleníti meg. A Dávid-csillag hatágú csillag, két egymásba fordított háromszögből épül fel. Nem teljesen tisztázott, hogy honnan ered pontosan – Dávid király pajzsán szerepelt, mások szerint ilyen formát adott ki a pajzs, megint mások magyarázata alapján Salamon pecsétjén volt látható. Az ókorban a kozmikus egység, a tökéletesség jelképeként tartották számon – mindig két ellentét, például a földi és túlvilági, a szellem és az anyag, az aktív és a passzív, a férfi és nő összefonódását jeleníti meg.⁵⁰ Az elválasztás és összekötés a zsidóság egyik lényegi alapja és a szent és profán különválasztását és egységét mutatja⁵¹. Tóra-magyarázatok szerint a három szár az erkölcsi világrend három alapelvét jeleníti meg, amely az emberek kötelessége, a másik három pedig a három isteni eszmét, amelyeken a világ nyugszik; ennek az egységbe foglalása a Dávid-csillag. A kabbala magyarázata alapján a hat csúcsa a hat irányt mutatja, a középső hatszög pedig Isten jelképe⁵². Bár a Dávid-csillag eredetileg nem volt vallási jelkép, eredete is vitatott, az elmúlt században kezdett a zsidóság általános jelképévé válni. Ezt erősíti az is, hogy Izrael állam zászlójára a Dávid-csillagot választották jelképnek, így nem csak a vallásos zsidóságot képviseli, mint ahogyan

⁵⁰ (Pál & Újvári, 2001)

⁵¹ v.ö.: (Papp, A szakralitás tétje zsidó és keresztény példák tükrében, 2007)

⁵² (Magyar Zsidó Honlap)

például a menóra tette volna, hanem a zsidóság egészét. Ezért a humanista zsidóságot képviselő Somer számára a Dávid-csillag a zsidóság jelképe a szemelen.

Ezt körülöleli egy koszorú, két különböző növény ágából. Az antikvitásban a koszorú a dicsőség, győzelem, felavatottság szimbóluma, különböző anyagokból készítve eltérő jelentéssel bírt: a tölgyfa például a megtiszteltetést jelentette. A koszorú egyik ága egy olajág, amely a győzelem, az egyetértés és a béke szimbóluma az ókori Görög- és Római Birodalom alapján, amely hatással volt az egész európai kultúrára: az olimpiai játékokon a győztesek olajágból készült koszorút vehettek át, az Olimpia pedig önmagában a békét jelentette. A Bibliában az áldás, bölcsesség, Istenbe vetett bizalom jelképe az özönvíz történetéből eredően, amikor Noé kiküldött galambja egy olajággal a csőrében tért vissza, jelezve, hogy véget ért az esőzés és hamarosan elhagyhatják a bárkát. A koszorú másik felét a tölgyfa ága képezi. Jelentésére nem találtam pontos magyarázatot a Someres viszonylatban: a Bibliában az erőt fejezi ki, illetve a jósok fája, több kultúrában a túlvilággal való kapcsolat megjelenítésének tartják.⁵³ Néhány someres magyarázata szerint, akiket egy nemzetközi találkozó alkalmával kérdeztem meg, ez a természettel való szoros kapcsolatot jelenti. A magyar Somerben csak néhány olyan emberrel beszéltem, akik egyáltalán felfigyeltek arra, hogy a koszorú két ága különböző.

A két ágat egy szalag köti össze, amelynek csomója az Izraellel való kapcsolatot jelképezi. A csomó jelenthet szövetséget, egyesülést, köteleket és hűséget.⁵⁴ Ez a csomó köti össze a békét és a természetet: így válik specifikussá a béke és a természet gondolata, és jelenti ezáltal Izrael földjét; a megmunkálását és a béke vágyát egyaránt. Mivel a szervezet megalapítása után született meg a zsidó állam Izrael földjén, ez a jelentés is állandóan alakult, változott az aktuális politikai helyzet szerint, politikai ideológiával összefonódva.

A szalag két szárán héber felirat található: a korábban már említett Chazak ve amac, vagyis erősek és bátrak jelmondat. Korábban már többször került szóba a szervezetnek az a tulajdonsága, hogy az ideológiát állandóan újraértelmezik és keresik azokat a pontokat az adott társadalmi kontextusban, ahol érvényesíteni tudják. Eltúlzott, nagy vonalakban tehát kezdetben fel kellett lépniük a pogromokkal szemben és kiépíteni a cionista ideológiát,

⁵³ (Pál & Újvári, 2001)

⁵⁴ (Pál & Újvári, 2001)

megalapítani Izraelt és felépíteni az országot. A II. világháborúban az embermentésre kellett koncentrálniuk, földalatti szervezetet alapítaniuk és megtalálni azokat a módokat, ahol a fennálló rendszerrel szemben érvényesíteni tudták a saját akaratukat. A mai Somer megértésével kapcsolatban központi kérdés lenne, hogy mit jelent ma erősnek és bátornak lenni? A jelmondat – erősek és bátrak – a somereseket magukat fejezi ki, így ők válnak ennek az egésznek az összetartóivá, a legfontosabb részévé.

A Somer szemelje a szimbólumain keresztül leírja a Somer főbb alapelveit, így válik identitásszimbólummá: magában foglalja a cserkészetet és a három alappillért, külön kiemeli a zsidóságot, amelyet a béke és a természet fonnak harmonikus egészbe, összekapcsolva Izraellel és keretezve a jelmondattal, vagyis önmagukkal. Az egész szimbólum egy körkörös egésznek alkot. Kiemeltem az előbb a harmóniát – azonban a szemel nem szimmetrikus, hiába tűnik annak (sokszor még a tagok számára is, hiszen többen nem vették észre az ágak különbözőségét): az egyik oldalon olajág, a másik oldalon tölgyfaág keretezi, a szalag két szára pedig két különböző szó – az erő (chazak) és a bátorság (amac) vannak felírva. A szimmetria megtörésével az egység mégis megmarad, és kifejezi az egyenlőség igényét az egyéniség megtartásával.

2.1.3.1. A szemelen túl – SMR logó

A szemel jelvényt, jelképet jelent héberül, a Somer hivatalos jelképe az előbb leírt szimbólum, azonban ez nem az egyetlen olyan szimbólum, amivel a someresek azonosítani tudják magukat. 2011-ben a magyarországi Somerben született egy új logó, az SMR. (10. kép) Ez hozzá tartozott a Somer arculatváltásához: éppen egy hullámvölgyben tartottak, kevés gyerek járt és konfliktusok zajlottak a madrich csapaton belül is. Az ebből való kilábalás egyik állomása a Somer arculatának megújítása volt, ennek részeként született meg az új logó, ami hamar elterjedt a köztudatban. A jelkép megváltoztatása mögött praktikus okok húzódtak: azt szerették volna, hogy a Somer „menő” legyen, a gyerekek szabadon hirdethessék és azonosulhassanak vele akár úgy is, hogy magukon hordják – pólót, matricát, bármilyen tárgyat. A Somer szemeljében szereplő hatalmas Dávid-csillag miatt azonban nem tudták hordani, mivel Magyarországon a Dávid-csillag viselését nem tartják biztonságosnak az egyre növekedő antiszemitizmus miatt, ahogy ez a beszélgetés-

részlet is mutatja az egyik kerentől: „*pénteken veszem fel, amikor Somer van és csak az IKI-ben, az utcán sose merném felvenni a hatalmas Dávid-csillag miatt a hátán.*” Így létrehoztak egy olyan szimbólumot, ami ugyanúgy képes a Somert jelteni, mint az eredeti szemel és a Somert asszociálják hozzá. Ez az elgondolás magában hordozza azt a korábban már ismertetett elméletet, amit Terence Turner részletesen ír le a kajapó indiánokkal kapcsolatban, vagyis azt, hogy a testet minden kultúrában azonosítják a társadalmi cselekvővel, az emberrel, így a test felszínén minden jelzés, módosítás, így akár az öltözködés is az egyén kulturális identifikációjára szolgál.⁵⁵ A szervezet tagjainak öltözködése tehát azonosulást hordoz magában, és az erre való ösztönzés tudatos döntés az identitás elmélyítésével kapcsolatban.

Ez az új logó, az SMR egy lényegesen egyszerűbb, közérthetőbb szimbólum, amely nyelvi jeleket használ, így a nyelvi kifejezésben is használható, nem csak képi megjelenítésben. Az SMR mindössze a magánhangzók elhagyásával keletkezett, így beszélt nyelvben nem, de írott közlésformákban használható és többen használják is, főként azok, akik a váltás időszakában lettek madrichok vagy olyanok, akik a Somert már SMR-ként ismerték meg és nem jelent nekik újdonságot az új szimbólum. Ezt jól mutatja ez a néhány mondat egy 12 éves lánytól, aki a záró bulin kapta meg a hulcáját – vele a Facebookon, írásban beszélgettem, így jól látszik, miként épült be az írásmódjába is az új jel: „*Már várom h legyen smr mert még nem volt rajtam rendesen. A szekrényben van és ha lesz smr akkor kivasalom mert hiába van összehajtvá eleg gyűrött ☺*” A szimbólum bevezetésének célja tehát az volt, hogy kifelé nyisson és a zsidó körökön kívül is használható legyen – egyszerű, közérthető, letisztult formákat szerettek volna használni. De ahogy az idézett szöveg is mutatja, még messzebbre menő változásokat idézett elő: nyelvileg is megváltoztatta a szervezet reprezentációját. Ez a jelkép már nem fejezi ki mindazt, amit a szemel magában foglal, vagyis nem jelennek meg a fontosnak tartott értékek; brand lett belőle, amely absztraktabb síkon identifikálódik, csak kifejezetten a szervezethez tartozásra utal. Ezért a táborokban kapott, SMR jelekkel ellátott pólók jó reprezentációs lehetőségek, ám nem rendelkeznek ugyanazzal az identifikációs tulajdonsággal, mint a hulca.

⁵⁵ (Turner T. , 1995)

2.1.4. Felvarrók és kitűzők – az egyéniség megjelenítése

Láttuk, hogy maguk a hulcák nem teljesen egyformák, azonban még ezeken túl sokan igyekeznek saját képükre formálni az egyenruhát, így nem csak a csoporthoz tartozás kollektivitását fejezi ki, hanem individuális tartalmakat is közvetít. Ennek vannak hivatalos formái, a felvarrók és kitűzők, ezek mellett sokan saját egyéniségüket is igyekeznek kifejezni egészen különböző módokon. *„A hulcám most már persze nem csak sima kék, hanem tele van felvarrókkal, amiket a szemináriumokon kaptunk, meg someres kitűzőkkel és egyéb dolgokkal is, amik ugyan nem someresek de úgy érzetem, hogy ... ott a helyük a kék anyagon. (...) Remélem, hogy a madrich jelvény is ott fog virítani.”* Ebben a részben erre mutatok néhány példát. (11., 12. kép)

A különböző események és átmenetek kapcsán a someresek felvarrókat, illetve kitűzőket kapnak. A hulcaosztás rítusa fejezetben látni fogjuk, hogy a hulca megkapása a beavatódás első lépése, itt kapják meg az egyenruhát, amelyre további jelvényeket gyűjtenek – ez a gyakorlat a katonai tisztségek és kitüntetések megszerzésére emlékeztet. Az egyik legalapvetőbb példa a madrich jelvény megkapása: ez egy piros felvarró, arannyal hímzett someres jelvény, amelyet az új madrichok az első hulcaosztás alkalmával kapnak meg. A különböző nemzetközi szemináriumok alkalmával felvarrót kapnak, ami emlékeztet a szemináriumra, például egy jelmondat van ráhímézve, ami utal a szeminárium tartalmára. Felvarrók mellett kitűzőket is lehet gyűjteni; ilyen az izraeli szeminárium alkalmával megrendezett *tzofi*, ami egy cserkész program, a résztvevők nemzetközi csoportokban házat építenek és elsajátítják a különböző csomók megkötésének módjait és egyéb fontos képességeket, illetve a *tzofi noded*, amely a *tzofi* következő fokozata: négy napos sivatagi túra egy krumpliszákból készült hátizsákkal felszerelve. Ezek a jelvények mind az egyéni és a csoportos teljesítményre emlékeztetnek. Ezeket felvarrják, illetve kitűzik a hulcájukra, mintegy státusz-szimbólumokká válnak és kifejezik az egyén involváltságát a szervezetben.

Vannak olyan kitűzők és hulcák, amik nem kitüntetéseként kerülnek fel a hulcákra, ilyen például az országra utaló kitűzők, például a magyar someresek SMR kitűzője, amit venni lehet a Somer Shopban, illetve egy SMR-es felvarró, amit egy vidéken töltött hétvége

alkalmával, ahol képzéseken és csapatépítésen vettek részt, a madrichok és a kerenek kaptak. Nemzetközi szemináriumokon a cserélgetésnek is nagy hagyományai vannak – néhány új barát megállapodik, hogy kitűzött cserélnek vagy pólót, esetleg egyik ken a másiknak ajándékba ad néhány ilyen jellegű ajándéktárgyat, így a nemzetközi kapcsolatok is megjelenhetnek a hulcákon.

A hulca tehát fontos kulturális tartalmakat közvetít viselőjéről és saját maga számára is identitásképző erővel rendelkezik, mivel mind a ruha szabása, mind a rajta szereplő szimbólumok egy-egy értéket jelenítenek meg a someres identitásból, ezáltal a viselése is szimbolikus cselekvés: a hulcát hordó ember magára veszi magát a szervezetet. A jelentések a szervezeten belül, a tagok számára a közös csoporttagságot mutatja, illetve a szervezeten kívüliek számára szimbolikus határt képez. Ebben a fejezetben bemutattam, miként képezi le az egyenruha a szervezet egészét, valamint kifejtettem, hogyan építi fel a szervezet tagjainak identitását. A hulca szerepének megértéséhez azonban ez nem elegendő: a hozzá kapcsolódó rítuson, a hulca osztáson keresztül válnak világossá azok a társadalmi és kulturális viszonyok, amelyeket magában hordoz. A következő fejezetben ennek a rítusnak a menetét mutatom be és elemzem, nagy hangsúlyt fektetve a tagok saját értelmezéseire és viszonyulásaira.

3. A hulcaosztás rítusa

A korábbi fejezetekből látszik, hogy a hulca jelképezi mindazt, amit a szervezet képvisel, így aki hordja, magára veszi az ideológiát, az értékeket, ezáltal a szimbolikus viselkedésformákat. A hulcaosztás egy olyan rítus, amelynek során néhány tag megkapja a hulcáját. Ahhoz, hogy valaki hulcát kaphasson, objektív és szubjektív kritériumoknak kell megfelelnie⁵⁶, a hulca ezáltal egyfajta státuszt képvisel⁵⁷, így a hulcát kapó átmeneti rítuson megy keresztül⁵⁸. Arnold van Gennep elmélete szerint az egyes ember társadalomban betöltött státuszának kulturális vagy biológiai okokból bekövetkezett változásaihoz átmeneti rítusok (rites de passage) kapcsolódnak⁵⁹; a hulcaosztás tekinthető tehát a someres életben bekövetkezett első átmeneti rítusnak, amely során a hulcát kapók beavatottá válnak. A beavatási rítus az átmeneti rítusok egyik fajtája: ide tartoznak a korosztályba vagy titkos társaságokba való belépés, a papok és varázslók felavatása, a királyok trónra lépése, szerzetesek, apácák, szent prostituáltak felszentelése, osztályokba, kasztokba, foglalkozási csoportokba való belépések alkalmával végzett rítusok is. A beavatási rítusok során gyakran használnak valamiféle fizikai jelet, amely megkülönbözteti a beavatandót a nem beavatottaktól és hasonlóvá teszi őket a beavatottakhoz. Ezek lehetnek végleges különbségtételek (például csonkítás vagy tetoválás), vagy időleges differenciációk is, mint amilyen egy rituális ruha viselése, akár a hulca megkapása is.⁶⁰ A Van Gennep által felállított átmeneti rítusok sémája három szakaszból áll: preliminális (elválasztó), liminális (határhelyzeti), posztliminális (befogadó) rítusok.⁶¹ Victor Turner ezekben a határhelyzeti létállapotokban látja a struktúra és antistruktúra, vagyis a communitas közti váltásokat. Az első szakasz a preliminális, vagyis elválasztó fázis, amely során az egyén először elszakad a korábban betöltött státusztól – ez a rész még tartalmazza az egyén vagy csoport társadalmi struktúrában betöltött korábbi szerepének szimbolikus viselkedésformáit vagy a meghatározott kulturális rendszert. Majd ezután

⁵⁶Ez a budapesti kenre vonatkozik, különböző országokban más szokások szerint juthatnak a tagok hulcához. Olaszországban például amint valaki elmegy Somerbe, kap egy hulcát, hogy azonnal a szervezet részének érezhesse magát, míg Ausztriában pénzért lehet vásárolni.

⁵⁷(Andorka, 2006) A státusz az egyén által a társadalomban és társadalmi intézményekben elfoglalt pozíció.

⁵⁸v.ö. (van Gennep, Átmeneti rítusok, 2007, p. 41)

⁵⁹(van Gennep, Átmeneti rítusok, 2007)

⁶⁰(Gennep, 2007, p. 98)

⁶¹(van Gennep, Átmeneti rítusok, 2007, p. 48)

liminális, vagyis határhelyzeti szakaszba kerül, itt az „utazó” helyzete kétértelművé válik: sem itt, sem ott, átmenetben két meghatározott pont között; szimbolikus tartományon megy keresztül, ami csak keveset vagy egyáltalán nem tartalmaz a korábbi vagy a következő állapotából. A harmadik szakasz a posztliminális állapot, amelyben a neofita, vagy beavatott visszalép a struktúrába, magáévá teszi az új státuszhoz kapcsolódó szerepeket és kulturálisan meghatározott szimbolikus viselkedésformákat. Általában ez az átmenet magasabb státuszba való lépést jelent, ám nem minden esetben: strukturális deklasszáció is lehetséges.⁶²

3.1. Előkészületek

A hulcaosztás nem önmagában álló rítus, hanem a *mifkad es* részeként szokták megrendezni. Korábban már írtam a reggeli mifkadokról, illetve említettem már a nagyobb záró gyűléseket, a mifkad eseket. A táborok utolsó estéinek hagyományos menete van: a csoportok egy előadással készülnek, amihez kapnak valami megkötést: például egy tárgyat vagy mondatot, amit bele kell foglalni, egy szereplőt, akinek szerepelnie kell, vagy bármi mást, amit a záró buli szervezői kitalálnak. A táborhely nagytermében, ahol a közös programokat tartják, egymás után előadják – az előadások valamilyen módon kapcsolódnak egymáshoz és beleilleszkednek a záró buli koncepciójába.

Ezek a mifkadok nagyobb előkészületeket igényelnek, mint a minden reggel megtartottak: ez a délután általában a készülődésről szól mindenki számára. Amíg a gyerekek az előadásokat próbálják, a táborvezetők, a saliach és azok a madrichok, akiknek a táborban nincsen csoportjuk és esetleg a kerének, kiválasztják és előkészítik a helyszínt valahol a táborhely környékén, szabadtéren. Intézkednek, hogy legyen világítás, ezt időnként fáklyák segítségével oldják meg, és előkészítik a tűzírást, erre utal az „es” a rítus nevében, ami héberül tüzet jelent. Két kifeszített drót közé drótok és lepedő csíkok segítségével betűket és ábrákat formáznak, például SOMER, a dátum, Dávid-csillag, és fáklyaolajjal meglocsolják – ezt a rítus során meggyújtják, így a lángok kiadják a kívánt formákat. Ennek

⁶² (Turner V. W., Átmenetek, határok és szegénység: a communitas vallási szimbólumai, 1997)

az előkészítése hosszú időt és türelmet igényel. Ekkor írják meg a mifkádön elhangzó beszédek is.

A hulcaosztásra is felkészülnek a madrichok: kiválasztják, hogy ki kapjon hulcát és beosztják, hogy melyik hulcát kapó chanichnak vagy kerennek ki fűzze be a cipőfűzőt az ingbe. Ahhoz, hogy valaki hulcát kapjon, meg kell felelnie bizonyos feltételeknek – rendelkeznie kell már someres identitással. Vannak bizonyos iránymutatások azzal kapcsolatban, hogy mit is jelent ez pontosan: legalább egy éve rendszeresen látogat el a péntek esték alkalmával, aktívan részt vesz a Somer életében és részt vett három táborban. Előfordulnak hibák is, amikor valaki nem kap hulcát, mert egyszerűen kifelejtik, vagy úgy emlékeznek, hogy már korábban kapott. Erre utal egy korábban már közölt beszélgetés részlet, amelyben az egyik kerén mondta el, hogy már csak ketten nem kaptak hulcát a csoportból, később nem is vált neki annyira fontossá. Feltétel még az is, hogy az illető legyen jelen a hulcaosztás alkalmával, mivel olyanok is vannak, akiknek azért nincsen hulcájuk, mert mindig azokat a táborokat hagyja ki, ahol osztanak hulcát, ahogy egy olyan beszélgetőtársam is említette, aki kisgyerek kora óta rendszeresen járt a Somerbe, de jelenleg már nem aktív a szervezetben: *„akkor az egy téli tábor volt 2004-ben. Akkor én már kettő éve folyamatosan lejártam, de valahogy téli táborba soha nem mentem ezért nem kaptam addig.”* A madrichok rugalmasan dönthetnek arról, hogy olyan is kapjon hulcát, aki még nem vett részt három éve vagy nem látogatja még egy éve a programokat. Ez a beszélgetés-részlet is ezt mutatja, ahol egy testvérpárról döntöttek úgy a madrichok, hogy annyira aktívan vettek részt a szervezet életében, hogy megérdemlik a hulcát, pedig még nem voltak egy éve a Somerben: *„kimentünk, baromi hideg volt, de tényleg, mindenki full nagykabátos, nagyon hideg volt, és sorolták a neveket. És akkor kapott a T., meg a B. is, emlékszem, ő is annyira boldog volt, hogy kapott hulcát, aztán kapott az öcsém is. És én már akkor majdnem elsírtam magam, hogy úristen, mennyire rossz már, az öcsém előbb kap hulcát, mint én, mert eddig mindig én voltam az első, aki törte az utat az öcsémnek, és akkor ő előbb kap hulcát, mint én, azért, mert ő már volt ugye a közös tavaszi táborban⁶³, azt hittem, hogy az is számít, hogy van valami összefüggés, nekem meg ez még csak a*

⁶³ két másik szervezettel együtt megrendezett tábor

második táborom, és akkor engem mondtak a végére. És én ott tényleg, nálam eltörött a mécses, onnantól végig zokogtam, amikor fotóztak, nem lehetett egy normális képet sem csinálni, tiszta fekete az arcom.”Hasonló esetet mesélt el egy olyan lány is, aki rögtön az első táborában hulcát kapott: *„Valahol mégis izgatott voltam, mert elvégre ez egy nagydolog, szóval mindenki helyett is izgultam egy kicsit. És akkor meghallottam a húgom nevét. Sokkal jobban lefagytam, mint amikor az enyémet mondták, mert ha ő is kap, akkor én is, mert neki is ez volt az első tábora és ugyanúgy jártunk le minden pénteken. Miközben neki kötötték, sokan már rám figyeltek, hogy én leszek a következő, meg hogy hajrá, én meg csak habogtam, hogy de mégis hogyan..?”*. Megfigyelhető a két beszélgetés közti párhuzam illetve ellentét: az elsőben a hulca meg nem kapása irigységet vált ki, míg a másodikban a hasonló szituációban beszélgetőpartnerem megértette, hogy ő is hulcát fog kapni, mielőtt a nevét mondták volna. A hulca kiérdemeléséről a szervezet tagjaiban azonos tudás él – a három tábor, illetve aktív jelenlét év közben – ugyanakkor része a common sensenek ennek a tudásnak a felülírása is, a rítus közben a résztvevők folyamatosan értelmezik és újraértelmezik a saját helyzetüket és a többiekét is és a státuszokat folyamatos összehasonlításnak vetik alá.

Több beszélgetésből kiderül, hogy a hulca megkapása meglepetés volt számukra, ennek az oka, hogy hulcaosztást mindig titkolózás övezi, a madrichok soha nem jelentik be nyíltan a gyerekeknek, akik mindig megpróbálják kitalálni. Az fenti idézett előzménye nagyon pontosan írja le ezt a tabut: *„a P. D., meg a G. D. (két madrich) és velük beszélgettünk, hogy naaa, izé, mondjátok már el, kik kapnak hulcát, és akkor mondták, hogy jaaj, izé, már nem is emlékszem, meg az van, hogy mi bealudtunk a gyűlésen, pont amikor ezt megbeszélték, úgyszólván mi nem tudjuk, és akkor én ezt elsőre tökre el is hittem, hogy ők akkor aludtak be, amikor ezt itt a táborban megbeszélték, mint kiderült, előtte már hónapokkal megbeszélték, hogy ki fog hulcát kapni*”. Nem tudtam pontosan kideríteni, hogy ennek a titkolózásnak mi az eredete, a madrichok arra hivatkoztak, hogy *„mindig így szoktuk”, meg „nem szokás elmondani”, illetve „olyan vicces, ahogy próbálják kideríteni*”. Ez a bizonytalanságban tartás meghatározza az alaphangulatot: fenntartja az izgatottságot az egész rítus alatt. *„Kicsit sejtettük, és akkor mindenki így izgult, hogy hát*

kapook, vagy nem kapook...” Ez az állapot az átmeneti rítus első szakasza, amikor a beavatandók kilépnek korábbi státuszukból, és a liminalitás szakaszába lépnek át, ahol a helyzetük kétértelmű. Ez általában a táborra készülés időszakában is megtörténik már, de a tábor során csúcsosodik ki, hiszen maga a tábor is egy liminális állapot: a sűrített időben a someresség egésze rajzolódik ki.

3.2. Hulcát adni – hulcát kapni

Az előkészületekből is jól látszik a rítus rétegzettsége⁶⁴: minden rítuson megkülönböztethetünk többféle szerepet, amelyeknek képviselői más és más tudással rendelkeznek a szimbólumokról és különböző a viszonyulásuk a szervezethez és magához a rítushoz is, ezáltal eltérő módon vesznek részt a rítuson. Különböző a szerepük a bevonódás mértékétől függően is – aszerint, hogy mennyi idősek vagy milyen szimbolikus tudással vannak jelen a rítuson, más tudatállapotban élik át.

A mifkad es szabad téren történik, a táborhelyhez közel, térformája megegyezik a reggeli mifkadéval – a chet alak katonai hagyományokat idéz, ezt a szokást a katonaságtól vették át. (14. kép) A liminalitás állapotát tükrözi a tér megválasztása is: a nagyteremből kimennek a természetbe, majd a rítus végeztével oda térnek vissza. A chetbe való beállást a madrichok segítik, elrendezik a korcsoportokat, hogy mindenki a megfelelő helyen álljon. A mifkad vezetői a chet alak negyedik oldalán állnak, a tűzírásra előkészített felirat alatt, a csoportvezető madrichok a saját csoportjukkal, a csoportot nem vivők a chet alak két oldalsó szárán. A reggeli mifkaddal eltérően itt további katonai szokásokat is követnek, amelyeket meg is magyaráznak: a mifkad es mindig a szabályok ismertetésével kezdődik, először elmondanak minden tudnivalót, amit követni kell. Használnak két vezényszót, az *amod dom* (vigyázz!), illetve *amod noach* (pihenj!) kifejezéseket és gyakorolják a vigyázz, illetve pihenő állást. Ezek után jelentés következik: sorban minden csoport madrichja héberül elmondja, hogy hányan vannak a csoportban, majd a mifkad vezetője jelenti, hogy az egész táborban hányan vannak jelen. A jelentést a beszédek követik: a saliach, vagyis a Somer vezetője az első, aki elmondja beszédét, majd a táborvezetők, végül a chanichok,

⁶⁴ v.ö. (Boglár, Mítosz és kultúra, 1996)

esetleg a kerenek külön beszédet mondanak. A madrichok kérnek fel két gyereket arra, hogy írjanak és mondjanak beszédet, ez is nagy megtiszteltetés. A beszédek alatt pihenő állást vezényelnek, a beszédek között vigyázzállást.

A beszédek után jelentik be a hulcaosztást: a beavatáskor egyesével szólítják a hulcát kapókat és azt is, aki befűzi a hulcáját, be kell lépniük a chet alak közepébe. *„Beálltunk, amit mindig szoktunk, és akkor felszólítottak, nagyon boldog voltam”* - a beavatott számára a rítus kezdete olyan, mint minden más alkalommal, hiszen legalább harmadszor vesz rajta részt; a rítus nem újdonság, azt már internalizálta, azonban számára ez a beavatás eseménye az, ami különbözik az eddigiektől. Megtörténik a térbeli elválasztás is: a beavatandók kilépnek a chet formából, ezzel erősítve a liminális, átmeneti állapotot, majd a hulcájuk megkapása után visszaállnak, immár hulcában, vagyis beavatva.

A madrich a beavatandóra adja a hulcát, majd a fehér cipőfűzőt átfűzi a gomblyukakon, ezzel teljessé téve a beavatást, mivel a cipőfűző önmagában szimbolizálja a három alappillért és a tízparancsolatot (a szín, a gomblyukak és a keresztezések száma miatt, ahogyan a hulca szimbólumai fejezetben már láttuk). A hulca átadásával szimbolikusan is rájuk helyezik, illetve megkapják a szervezet egész ideológiáját. (16. kép) Az is fontos, hogy ki adja és ki fűzi be a hulcát; ezt is a madrichok határozzák meg, általában az alapján választanak, hogy kivel van már kialakult, szorosabb, személyes kapcsolata, például testvérek, vagy szorosabb, baráti a kapcsolatuk, vagy van egy fontos, közös történetük, ahogy ez az idézet is mutatja: *„Őszi táborban voltunk és a L. fűzte be nekem. Szerintem nagyon sokat számít, hogy ki fűzi be a hulcadat, én egy iskolába jártam a L.-val, és ez nem hangzik nagy dolognak, de mi minden nap együtt ebédeltünk a suliban. Vele voltam a legjobb a madrichok közül, így nagyon sokat jelentett nekem, hogy tőle kaptam. Tisztán emlékszem, hogy mennyire izgatott voltam. Teljesen érzékenyültem és el is sírtam magam mikor felvehettem először.”* Ezáltal egy nagyon személyes kötődés alakul ki, és bár a kollektív rítuson mindenki részt vesz és mindenkiben elmélyül a közösségről való tudás, aki a hulcát kapja egy titkos, személyes beavatásban is részesül. A befűző madrichok mindig adnak valami személyes útravalót is a beavatottaknak, amelyet csak ők hallanak: *„és akkor nagyon jó érzés volt, meg a ilyenkor mindig szoktak ilyen kis beszédet...*

mondani, hogy miért és hogy hogyan, és akkor nagyon jól esett, hogy kreatívak vagyunk a Cs.-vel és hogy igazából a mi aktivitásunkkal nagyon sokat segítünk a szervezetnek. Mert akkoriban nagyon kevesen voltak, és akkor mondta a D., hogy a mi aktivitásunkkal és nagy energiáinkkal, hogy mindig jártunk és reklámoztuk a suliban, és mondtuk, hogy ez jó, és hogy ezzel segítettünk szinte a szervezetnek és akkor ez nagyon jól esett, büszke voltam, és büszkén is viseltem a huncát ezután.” Ahogy látjuk, a hulca adás rítusán váltakoznak a kollektív és individuális elemek – az eseményen a különböző státuszú tagok együtt vannak jelen és a beavatandókkal együtt mindenki átéli a közösségi tartalmakat és a közösség magába fogadja az új huncásokat, ugyanakkor mindannyian részesülnek egy saját, individuális beavatásban, amikor megkapják a saját személyes útravalójukat, ezért is ennyire fontos az, hogy ki fűzi be a huncát.

Hasonló érzések fejeződnek ki több beszélgetésemben, amik arra mutatnak, hogy a hulca megkapása beavatottság érzést adott és tudatosította, elmélyítette a Somerhez tartozás érzését: *„Arra érdemes büszkének lenni, hogy someres vagy. Legalábbis számomra mindig az volt. Büszke voltam arra, hogy ott voltam péntekenként, hogy táncoltam, hogy építettem a kapcsolataimat a többi someressel, lehetett az gyermek, vagy madrich, vagy vezető, vagy akárki, büszke voltam arra, hogy kimentünk a Judafesztre és társasoztunk meg kártyáztunk a megálló családokkal, és hogy akár Magyarország másik felén is lehettem, a semmi közepén gyerekeket táboroztatni. Amikor megkaptam a huncám, ezt az érzést ez a ruhadarab kinagyította, vagy inkább kiélesítette. Úgy értem, tudtam, meg éreztem, hogy ez van, csak olyan volt mintha innentől már nem koszos ablaküvegen keresztül néztem volna rá. Amikor megkaptam a huncám, azt éreztem, hogy ez most már hivatalos, ide tartozom és kész, befogadtak. Elkötelezettebb lettem. Egyszerre voltam büszke és megszeppent, izgultam, de egyben tudtam, hogy ez az én helyem.”* Fontos ebben a visszaemlékezésben, hogy túlmutat az érzésen, saját magára, mint cselekvőre is utal benne és kiemeli az elkötelezettségét. Azért tartom fontosnak ezt az idézetet, mert jól kiemeli a hulca megkapásának a szerepét. Mivel a gyakorlatban nincsen különbség a „huncások” és a „nemhuncások” között más értelemben, tehát nem jár bizonyos előjogokkal a hulca viselése, azonban fontos szimbolikus jelentőséget hordoz magában: a

hulca viselésekor a szervezet értékeit képviselik. „A múltat is idézi és megmutatja, hogy én tartozom egy olyan szervezethez, aminek nagy múltja van és vannak elvei, és ez egy tiszteletbeli rang és azt is képviseli, hogy és hogy táborokba így sokkal többet jelent már neked, hogy huncában állsz be a hulcaosztásnál a chazak⁶⁵ a chetbe, akkor már sokkal komolyabban veszed, át tudod élni, hogy milyen volt a régi somereseknél, hogy mindenki huncában ott állt a chetben és sokkal komolyabban veszed az egészet, mert akkor tudod, hogy ha már huncád van, akkor szerves tagja vagy a szervezetnek.” – fejezi ki egy másik beszélgetőpartnerem. Nem csak horizontálisan, hanem vertikálisan is ad egyfajta kapcsolódási pontot a hulca viselése: összekapcsol az elődökkel, akik szintén ugyanilyen (vagy legalábbis hasonló⁶⁶) huncát viseltek, akár száz évvel ezelőtt is.

A két központi érzés a megtiszteltetés és a befogadottság. A hulca kapását úgy élték meg, mint egy kitüntetést, érdemet, rangot – többen kifejeznek várakozást: „és nekem az volt a második táborom, de nagyon szerettem volna huncát kapni, de elképesztően”, „Hát először meglepődtem, de örültem, mert régóta szerettem volna ilyen. Kicsit furcsán érzem magam addig, míg meg nem kaptam, mert majdnem mindenkinek volt.” „Én mondtam mindig, hogy nekem nincs és mindig kaptam egyet, ezért nekem a hulca nem lett egy ilyen szent dolog, mert már sok volt. Maga hulca adás maradt még, amire vártam.” „A som erességemen nagyon nem változtatott, előtte és utána is szívvel-lélekkel someres voltam, ugyanúgy imádom a Somert, mint előtte. Egyfajta büszkeség lett nekem, hogy vagyok olyan szerencsés, hogy kaphattam huncát.” Ez a néhány részlet megmutatja, hogy a hulcaosztást övezi egyfajta várakozás arra, hogy befogadják a gyerekeket, elismerjék a somerességüket. Ez egy visszajelzés arról, hogy van helyük, részei és fontos tagjai a szervezetnek, számít a jelenlétük; ezáltal megerősíti az identitásukat.

A befogadottság és a valahova tartozás érzése összefügg a megtiszteltetéssel, de mégis különböző: a megtiszteltetés inkább a pillanatnyi állapot, míg a befogadottság túlmutat ezen és egy állandó érzéssé táguul, ami jól látszik ebből a beszélgetésből, ahol ez az érzés dominál. Ebből a beszélgetésből is kiderül, hogy a tagok számára a Somer nem egy adott

⁶⁵ jelentése: erős, a somer egyik jemondatából idéz: Chazak veamac (erősek és bátrak). Ez egy hiba, amit ki is javít.

⁶⁶ A somereselek huncája eredetileg szürke színű volt.

helyhez és időhöz kötött cselekvés, hanem létrejön egy közösség, amely térben és időben állandó: *„azt hiszem a hulca lényege talán az, hogy ha hét közben, amikor éppen nincs Somer, és még annyira messzinek tűnik a péntek, ránézel, és mondjuk épp szomorú vagy valami miatt, vagy magányos vagy, szóval akkor csak így ránézel a hulcára és tudod, hogy nincs semmi baj, mert ott van neked a Somer ahol mindenki kék ingben mászkál és kakaót meg kalácsot eszik, és ettől rögtön megnyugszol és máris nem érzed magad olyan egyedül.”* – a hulca tehát nem csak akkor képviseli a szervezetet, amikor tulajdonosa éppen viseli, hanem egy olyan szimbólum, ami önmagában is a szervezetet jelenti, nem csak absztrakt szinten, tehát nem kizárólag az értékeit és ideológiáját, hanem a közösséget és a szimbolikus (mint a kakaó és kalács fogyasztása és a hulca viselése – még akkor is, ha ezek nem vonatkoznak mindenkire és nem vonatkoznak a közös tevékenység egészére) és a konkrét, nem rituális viselkedésformákat is (mint mászkál).

A beavatottság, bár individuális szinten szól az egyénnek, mégis csoportban történik, a beavatási rítusok általában nem csak az egyes beavatottakról, hanem beavatottak csoportjáról szól, akik között így bizonyos esetekben erős kötődés, testvériség alakul ki. Turner szerint a liminalitásnak ez a szakasza az, amelyben megvalósul a *communitas*⁶⁷, kialakul a normatív bajtársiasság. A hulcaosztás esetében kevés bizonyítékot találtam erre, a későbbiekben nem képvisel fontos szerepet az, hogy kik kaptak együtt hulcát. Úgy tűnik azonban, hogy azon az estén ez még lényegesnek számít, közös fénykép készül és a fényképek „újhulcások” címmel került fel a Facebookra: *„Aztán bementünk, fotózkodtunk, mindenki az új hulcások hulcában voltak, örültünk, az nagyon jó volt, arra emlékszem.”* Voltak, akik megemléstettek néhány embert, akikkel együtt kapták a hulcájukat, de ennél erősebb kapcsolatot nem fejeztek ki. Egy olyan beszélgetés volt, amelyben megjelennek a hulcát kapók, mint csoport, de itt is egy már korábban kialakult csoportra vonatkoztatva: *„Mert csomóan kaptunk, nagyjából az a társaság, akivel elkezdtem járni, és nagyon jó volt”,* nem a közös beavatás alakította a csoportot.

A beavatási rítusok általában azokról szól, akik átesnek a beavatáson, de minden rítus, így a beavatási rítusok is fontos kulturális tartalmakat közvetítenek minden résztvevőnek, a

⁶⁷ (Turner V. W., A rituális folyamat, 2002)

bevonódás mértékétől és az előzetes tudásuktól függően. A hulcaosztáson is jelen vannak azok a rétegek is, akik nem kapnak hulcát, mégis fontos megnézni, hogy számukra mit közvetít a rítuson való jelenlét.

A rítus fontos résztvevői a madrichok, akik már mind rendelkeznek hulcával. Azok a madrichok, akik valakinek hulcát adnak, performatív szerephez jutnak a rítus során. Ők adják rá a hulcát a beavatandó tagokra és be is fűzik a hulcájukba a cipőfűzőt, ezáltal, ahogyan már korábban is írtam, ráhelyezik a szervezet értékeit a hulcát kapóra. A szervezeti létben általában, a hulcaosztáson kívül is ők végzik a szimbolikus tudásátadást, természetesen nem kizárólagosan. Ez több módon is megjelenik: ők tartják a *peulákat*, amelyek során az informális oktatás módszerével kimondottan is tanítanak, ezen kívül folyamatosan oda kell figyelniük a dugma isitre, a személyes példamutatásra, tehát a személyiségükön keresztül is folyamatosan oktatniuk kell. *„Olyan emberek csinálják a szervezetet, akik ezt átérzik és ezzel nagyon pozitív nevelést is adnak a gyerekeknek.”* – ezt az egyik beszélgetőpartnerem nem sokkal a madrichképzés elkezdése előtt mondta, amikor arról beszélgettünk, hogy mik azok az elvek, amikhez kapcsolódni tud. Számára az volt a legfontosabb a Somer melletti elköteleződésénél (korábban egy másik ifjúsági szervezetbe járt), hogy meg is tapasztalta azokat az elveket és értékeket, amikről tanultak, beszéltek. A hulca átadása ennek az explicit megnyilvánulása; rituális cselekvés: ekkor élik át expresszív módon a tudásátadást és megtapasztalják a folytonos körforgást is: egyszer ugyanígy kaptak hulcát a madrichjaiktól most ők azok, akik átadják.

Számukra is ugyanolyan szimbolikus aktus, mint a hulcát kapóknak, ezért általában nekik is legalább akkora meghatottsággal jár, mint azoknak, akik kapják: *„a hulca egyrészt a szimbóluma, hogy teljes értékű tagja lesz valaki a Somernek és hogy ezt én adom át, az megtiszteltetés. Ezt is ki kell érdemelni. Ha madrich vagy, akkor ez szinte adott, de az is fontos volt, hogy ki kinek ad.”* – mondta egyik beszélgetőpartnerem, aki korábban madrich és ros ken is volt a Somerben. Azért vele beszélgettem erről, mert őt többen is említették beszélgetőtársaim közül, mint azt a madrichot, akitől a hulcájukat kapták. A madrichok számára azért is nagy felelősséggel járó feladat, mert akkor, abban a pillanatban ők azok,

akik befogadják a beavatottakat, tehát a beavatottak számára a hulcát adó az az ember, aki a befogadás gesztusával él.

A hulca adásának módját a madrichok nem tanulják meg, azt próbálják követni, ahogyan ők megkapták a sajátjukat, így öröklik ezt a fajta tudást is. Nem mindenki tudja például, hogyan kell befűzni a hulcát, mivel szemben történik, ez éppen úgy furcsa feladat, mint valaki másnak bekötni a cipőfűzőjét vagy megkötni a nyakkendőjét, hiszen minden fordítva van, így vannak, akik hosszasan szerencsétlenkednek, sőt, olyanok is, akik fel is adják, és félig befűzötten engedik el a beavatottakat. A beszélgetőpartnerem a hulca adásának egyértelmű, szinte kötelező elemeként említette azt, ami korábban a hulcát kapóknál is megjelent, hogy néhány mondatot mondanak ilyenkor a beavatandóknak, ahogy beszélgetőtársam visszaemlékezett a hulca adásokra: *„úgy érzem, hogy fontos, hogy valami üzenettel adjuk át a hulcát, és mindig készültem magamban, hogy mit akarok az egyes embereknek átadni.”* Ez egy személyes kapcsolat, kötődés létrejötte mindkét részről – annak is, aki kapja és annak is, adja.

A hulcaosztáson jelen van az a réteg is, akik nem kapnak hulcát. Számukra is fontos szimbolikus jelentéstartammal bír ez az esemény, hiszen a rítus kollektív tudásátadást jelent, mindenki, aki jelen van, részesül valamilyen módon belőle. Ennek a csoportnak is két része van: azok, akik már korábban kaptak hulcát, és azok, akik még nem, illetve ide tartoznak még azok a madrichok, akik nem adnak hulcát. Egy korábban már idézett beszélgetőtársam így fogalmazta meg élményeit egy olyan hulcaosztásról, amelyen még nem kapta meg a hulcáját: *„például láttam a hulcaosztást és az is nagyon érdekes volt, hogy... láttam, hogy mennyire nagy tisztelet ez és mennyire nagy dolog”* – fontos közvetített érték, a hulca azok számára is elérendő céllá, motivációvá válik, akinek még várni kell arra, hogy megkapja. A hulcára, mint a Somer értékeinek szimbólumára vágyás azt a motivációt erősíti ezen keresztül, hogy minél többet vegyen részt a szervezet életében, elsajátítsa az értékeket és a tudást. Ám vannak azok is, akik számára csalódást jelent, hogy nem kapnak, mert úgy gondolják, hogy megérdemelnék, ahogy két beszélgetőtársam is elmesélte az ezzel kapcsolatos élményeit. *„Nekem is megvolt ez a három tábor és eljött az őszi táborban a hulcaosztás ideje, nagyon izgatott voltam még a*

B. volt a ros ken, de mivel már a többi keren kapott hulcát, csak én és a D. nem kapott, ezért minket, úgy ahogy volt, elfelejtettek. Igazából nekem egy kicsit rosszul esett, de gyorsan túltettem magam rajta, mert gondoltam, hogy volt valami oka vagy majd máskor odaadják és ezért így nem törődtem vele.” A másik ilyen keren, akinek nagyobb törést jelent a someressége szempontjából, így fogalmazott Facebookon folytatott beszélgetésünk alkalmával: *„nagyon csalódott voltam már szinte a sírás határán voltam és nem értettem, hogy én mért nem kaptam meg, e majdhogynem kitüntetést, amellyel szinte minden tekintetben a Somer részévé válok. Aztán a nyári izraeli szemináriumon kaptam egy hulcát de a hulcának számomra eszmei értéke volt viszont ezzel a sztorival összetörték bennem minden szeretetemet a hulcát iránt számomra ez már csak egy kék, ez pedig azért van mert az igazság érzetemnek egy rossz élménye volt, ami persze egy rossz dolog mert a hulcának értéknek kéne lennie”* – ebben a két idézetben világossá válik, hogy nem csak maga a hulca léte számít, hanem a megkapásának a módja, tehát maga a rituális befogadás is. Mind a két idézett fiúnak van már hulcája egy izraeli szemináriumról, azonban azt nem számítják az „igazi hulcájuknak”. Több beszámolóból is kiderül, hogy megkülönböztetik a hulcaosztáson kapott hulcát bármilyen más módon megkapott hulcától, erre utalnak a következő kifejezések: (az Izraelben kapott hulcával kapcsolatban) *„Igen, de az közel se olyan mély és megérintő volt, mint egy táborban, Izraelben csak úgy egyszer csak hozzád vágtak egy hulcát egy szakadt dobozból, hogy tessék, itt van”, „ez még nem is a rendes hulcám amit a kenben adnak”, „amikor azt kaptam, pont a lényeg hiányzott, az az érzés, hogy ezt te kiérdemelted és azért kapod. Mert akkor mindenki kapott hulcát, attól függetlenül, hogy éppen csak beesett, vagy tényleg régóta Someres”, „azt, amelyik az első volt, csak különlegesebb alkalmakkor, vagy nagyobb programokkor szoktam felvenni, nehogy valami baja legyen.”*

A rítuson jelen vannak még azok is, akik már kaptak hulcát, ekkor ők is befogadókká válnak: *„és annyira örültem, félig nevettem, félig sírtam, és annyira jó volt, ez még mindig megvan és tényleg, talán életem egyik legjobb emléke, ha nem a legjobb. És azóta sírok az összes hulcaosztáson, annyira gáz. Akkor is sírtam, amikor a K. kapott.”* – látszik, hogy a

saját élményből táplálkozva átérzik a hulcát kapóknak az élményét, érzéseit és – főleg, ha a mifkadon viselik a hulcát, átérzik, hogy saját maguk közé fogadják be az újakat.

3.3. Hulcában

A hulcák kiosztása után a szokásos módon fejeződik be a mifkad es. Először eléneklik a Hatikvát, Izrael állam himnuszát, miközben meggyújtják a tűzírához előkészített betűket vagy formákat (15. kép). A *chazakolás* következik, amikor mindenki a Somer kézjelét mutatja: a bal kéz középső három ujját felemelve, a hüvelyk- és kisujj a tenyér alján összefogva tenyérrel kifelé feltartják a kezüket, a mifkad vezetője (és a nagyhangú fiú madrichok) kiabálják: Somrim chazak! (a somereseek erősek), amire a többiek szintén kiabálva felelik: Chazak ve amac! (erősek és bátrak), háromszor, egyre hangosabban. Ezt a someres indulók követik, ezután pedig az *achim*, amikor egy nagy körben összekapaszkodva, jobbra ugrálva ötször azt kiabálják, hogy „achim” (testvérek), majd balra ugrálva ötször „szimcha” (öröm) kiáltás következik, ezt háromszor ismétlik meg, végül „chofsi” (oszolj) vezényszóra véget ér a mifkad es. Ekkor mindenki visszatér a táborhely nagytermébe, ahol megtartják a záró bulit: inni- és ennivaló várja a gyerekeket, hórázás (izraeli táncok), majd diszkó programmal. Ekkor viselik először a hulcájukat az újonnan beavatottak – ez a szakasz a posztliminalitás állapota, amikor az új státuszukban illeszkednek vissza a struktúrába.

4. Összefoglalás

Szakdolgozatomban a hulca szimbólumain keresztül bemutattam a Hasomer Hacair ifjúsági szervezet alapvető értékeit, működését, átfogó képet nyújtva a szervezet egészéről, gondolkodásáról és működéséről. A hulca szimbolikája a színein, szabásán, a gomblyukakon, gombokon és fűzéseken keresztül kulturális tartalmakat közvetít: utal a három alappillérre, a tízparancsolatra – a zsidóságra, Izraelre és a közösségi értékekre. Ezek fontos információkat hordoznak a szervezet tagjai számára, a viselésen keresztül a saját identitásuk is elmélyül, illetve üzentet közvetítenek a szervezet többi tagja számára a saját bevonódásáról. A nemzetközi Somerben is nagy jelentőséggel bír, ezáltal országhatárokon átívelőre tágítva a közösség körét. Az egyenruha viselése összeköt a saját csoporttal és elválaszt a külső csoporttól, így közösségformáló, -építő és –megtartó erővel is bír. A hulca azonban nem csak akkor hordozza ezeket a közösségi tartalmakat, amikor viselik, hanem akkor is, amikor csak szimbólumként jelenik meg, például egy róla készült kép vagy rajz, illetve akkor is, amikor csak valakinek a tulajdonát képezi és például a szekrényben van.

A hulca megkapása beavatási rítus, amely során egy, már beavatott tag a hulca feladásával és befűzésével szimbolikusan átadja a szervezet értékeit a hulcán megjelenített jelentéstartalmakon keresztül, ezáltal elvégezve a beavatást. A preliminális szakaszban a beavatandók még nem tudnak saját beavatásukról, csak sejtik és várokoznak, míg a madrichok fenntartják ezt a bizonytalan állapotot, majd a liminalitás szakaszában térben is elválasztva először veszik fel a saját hulcájukat, a posztliminalitásban pedig már ebben a ruhadarabban, vagyis beavatva vesznek részt a közös ünneplésen. A hulcát kapók így státuszváltozáson mennek keresztül, de ez a státuszváltozás, a hulca birtoklásán kívül nem jár kifejezett jogokkal vagy felelősséggel, a beavatás kizárólag szimbolikus jelentőségű. Az új státusz tehát megtiszteltetés a szervezet tagjai számára, és saját identitásuk megerősítésével jár, azonban nincs megkülönböztetés azok között a tagok között, akiknek van hulcájuk és akiknek nincsen. Nem nevezik például másik néven őket, ellentétben azzal a folyamattal, amelynek során chanichból a madrichképzés alatt kerenné, majd a madrichválasztás után madrichhá válnak, esetleg madárrá, valamint ha valamilyen tisztséget szereznek, azzal is új megnevezést kapnak (ros ken, mazkir, ros chinuch, ros rational), majd pedig a szervezetből való kilépés után boger lesz belőlük. A hulca

megkapása az első fontos átmenet a szervezetben, amelynek pontosan meghatározott rítusa van, az új státuszba lépés azonban kevésbé tisztázott. A szervezet vezetője, a saliach, egy beszélgetésünk alkalmával megfogalmazta, hogy talán jobban meg lehetne tartani a tagokat a szervezetben, hogyha lenne több olyan rítus, amely ilyen módon gyakrabban erősíti meg az identitásukat, az ő ötlete alapján esetleg a korcsoportok átlépésekor. A hulcaosztás kollektív rítus, amely során azok is részesülnek a szimbolikus tudásátadásban, akiket nem avattak be, vagy azért, mert már beavatottak, vagy azért, mert még nem jött el számukra az ideje, tehát még nem érdemelték ki, vagy pedig azért, mert a szervezők elfelejtkeztek róla. Jelentős a szerepe azoknak a madrichoknak, akik a hulcát adják és számukra is jelentős, szimbolikus tartalmakkal bír és a saját identitásuk és a szervezet iránti felelősségük megerősödésével jár.

Szakdolgozatomban a hulca és a hulcaosztás rítusát jártam körül, azonban számos olyan témát is érintettem, amelyet érdemes lenne további kutatásokkal feltárni. Egyik további kutatási irány az további átmenetek szerepe a chanichból madrichhá válási folyamat alatt a különböző szakaszok és átmenetek identitásváltozásai. Nagyobb hangsúlyt lehetne fektetni a szervezetből kikerülőkre, akár madrichság után, tehát a boger-szerep lehetőségeit és megnyilvánulását lenne érdemes kutatni, illetve akár azokat is, akik valamilyen okból kifolyólag chanichként vagy kerenként lépnek ki a szervezetből. Fontos kutatási irány lenne az ő életüknek a követése; meg lehetne figyelni az értékek továbbvitelét: mennyiben képviselik az elsajátított értékeket a továbbiakban, mennyire épül be a gondolkodásba, személyiségbe, identitásba. Ennek kapcsán meg lehetne vizsgálni a jelmondatokkal való kapcsolatokat: mit jelent a Paam Somer, tamid Somer, vagyis aki egyszer someres, örökre someres; jelent ez egyáltalán valamit és ha igen, miként érvényesül? Miként lehet megfigyelni a „kettős kötődéshez” való attitűdjüket, ami szerint a magyarországi zsidóság nem választható el Izrael és az egyetemes zsidóság valóságától⁶⁸: hogyan él tovább azokban a someres identitás, akik alijáztak, vagyis Izraelbe költöztek, illetve miként kapcsolódnak Izraelhez és a globális zsidó világhoz azok, akik Magyarországon maradnak?

⁶⁸ (Papp, Miért kell Kohn bácsinak négy hűtőszekrény? , 2009, pp. 154-173)

Felhasznált irodalom:

- A Hasomér Hacair története Magyarországon 1927-1952.* (1990.). Tel-Aviv: Hahanhaga Haelsona - Hasomér Hacair.
- Andorka, R. (2006). *Bevezetés a szociológiába.* Budapest: Osiris.
- Babbie, E. (2001). *A társadalomkutatás gyakorlata.* Budapest: Balassi Kiadó.
- Biczó, G. (2012). Szimbolikus és interpretív antropológia. In G. Biczó, *Antropológiai irányzatok a második világháború után* (old.: 235-238). Budapest: Csokonai Kiadó.
- Boglár, L. (1995). *Vallás és antropológia.* Budapest: Szimbiózis.
- Boglár, L. (1996). *Mítosz és kultúra.* Budapest: Szimbiózis.
- Boglár, L. (2001). *A kultúra arcai.* Budapest: Napvilág Kiadó.
- Donin, H. H. (1998). *Zsidónak lenni.* Budapest: Göncöl Kiadó.
- Eriksen, T. H. (2006). A terepmunka és értelmezései. In T. H. Eriksen, *Kis helyek - nagy témák* (old.: 54-55). Budapest: Gondolat kiadó.
- Eriksen, T. H. (2006). *Kis helyek - nagy témák - Bevezetés a szociálsantopológiába.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Fiáth, T. (2012). In T. Fiáth, *Börtönkönyv - Kulturális antropológia a rácsok mögött.* Budapest: Háttér Kiadó.
- Geertz, C. (1988). Sűrű leírás: Út a kultúra értelmező elméletéhez. In A. Vári, *Misszionáriusok a csónakban* (old.: 13-61). Akadémia kiadó.
- Geertz, C. (1994). Az ideológia, mint kulturális rendszer. In C. Geertz, *Az értelmezés hatalma* (old.: 22-62). Budapest: Századvég Kiadó.
- Gennep, A. v. (2007). A beavatási rítusok. In A. v. Gennep, *Átmeneti rítusok* (old.: 91-125). Budapest : L'Harmattan Kiadó.
- Gur, D. (2009.). A Cionista Ifjúsági Mozgalmak ellenálló-mentő tevékenysége 1944-ben Magyarországon. Ramat Gan, Izrael.
- Hacair, H. (1990.). *A Hasomér Hacair története Magyarországon 1927.-1952.* Budapest: Hahanhaga Haelsona - Hasomér Hacair.
- Hashomer Hatzair World Movement - The World Condition. (2008).

- Haver, A. (2014). Röviden az informális oktatásról. In M. C. Dávid Bán, *Beszélgetések - 18 portré a magyar zsidóságról* (old.: 162-165). Budapest: Haver Alapítvány.
- Magyar Cserkészszövetség.* (dátum nélk.). Forrás: <http://cserkesz.hu/latogatok/magunkrol/jelkepeink>
- Magyar Zsidó Honlap.* (dátum nélk.). Forrás: <http://www.zsido.hu/vallas/szimbol.htm>
- My Jewish Learning.* (dátum nélk.). Forrás: <http://www.myjewishlearning.com/article/a-d-gordon-the-religion-of-labor/>
- Nadel, R. S. (2013. 05. 03.). *The Religious Significance of the Israeli Flag.* Forrás: The Jewish Press: <http://www.jewishpress.com/indepth/opinions/the-religious-significance-of-the-israeli-flag/2013/05/01/0/?print>
- Pál, J., & Újvári, E. (2001). *Szimbólumtár.* Budapest: Balassi Kiadó.
- Papp, R. (2005). Vallásantropológia. In L. Boglár, *A tükör két oldala* (old.: 68-73). Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Papp, R. (2007). A szakralitás tétje zsidó és keresztény példák tükrében. In A. A. Richárd Papp, *A szakralitás arcai – Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások.* Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Papp, R. (2009). *Miért kell Kohn bácsinak négy hűtőszekrény?* . Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Ronén, A. (1998). *Harc az életért.* Budapest: Belvárosi Könyvkiadó.
- Roth, A. D. (2014). Socialist Zionism for the 21st century. *Jewish Currents.*
- Sárkány, M. (2000). Az identitás kutatása az amerikai kulturális és a brit szociálintropológiában. In M. Sárkány, *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában* (old.: 111-114). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Snarey, J. R. (1984). Becoming a Kibbutz Founder: An Ethnographic Study of the First All-American Kibbutz in Israel. *Jewish Social Studies*, 103-130.
- Somer.hu.* (dátum nélk.). Forrás: <http://somer.hu/somer-magyar-kisszotar/>
- szochnut.hu.* (dátum nélk.). Forrás: <http://www.szochnut.hu/content/box>
- Turner, T. (1995). Social Body and Embodied Subject: Bodiliness, Subjectivity, and Sociality among the Kayapo. *Cultural Anthropology*, 143-170.
- Turner, V. (1983). Szimbólumtanulmányok. In N. P. Mihály Hoppál, *Jelképek- Kommunikáció - Társadalmi gyakorlat* (old.: 173-186). Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.

- Turner, V. W. (1997). Átmenetek, határok és szegénység: a communitas vallási szimblumai. In P. Bohannan, & M. Glazer, *Mérföldkövek a kulturális antropológiában* (old.: 675-710). Budapest: Panem.
- Turner, V. W. (2002). *A rituális folyamat*. Budapest: Osiris.
- Turner, V. W. (2002). Liminalitás és communitas. In V. W. Turner, *A rituális folyamat* (old.: 107-120). Budapest: Osiris.
- van Gennep, A. (2007). A beavatási rítusok. In A. v. Gennep, *Átmeneti rítusok* (old.: 91-125). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- van Gennep, A. (2007). *Átmeneti rítusok*. Budapest: L'Harmattan.

Függelék

1. Hulca somrit – a someresek hulcája (forrás:
https://en.wikipedia.org/wiki/Hashomer_Hatzair#/media/File:Shomrit1.png)

2. Az ismert amerikai választási plakát átalakítva – reklámanyag, 2009.

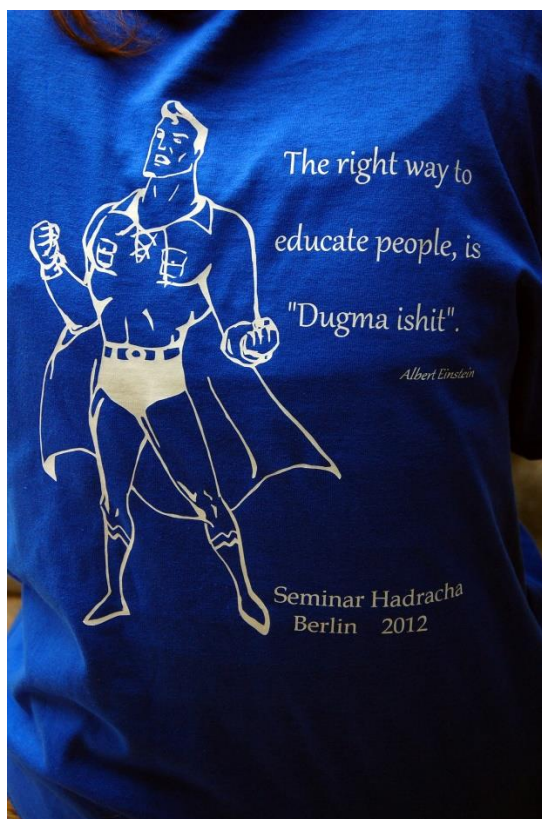
3. Poszter a Somer újságjában, a Pávatollban – Popei és Olívia huncában, 2009.

4. Someres internetes meme, a borra mondott áldás szövegével, 2014.

5. „Az oktatás helyes módja a dugma isit (a személyes példamutatás)” (saját kép)

6. A svájci someresek pólója (saját kép), 2011.

7. Szemel

8. Szemel a hulcán (saját kép)

9. Az új szemel, országmegjelölés és dátum a huncákon (forrás:
<https://www.facebook.com/hasomerhacair/photos/pb.133577553370828.-2207520000.1447105532./977537455641496/?type=3&theater>)

10. A tábori pólókon az SMR logó jelenik meg, a zászlókon pedig megfigyelhető a szemel (forrás:
<https://www.facebook.com/hasomerhacair/photos/pb.133577553370828.-2207520000.1447107395./634131713315407/?type=3&theater>)

11. A képen látható a madrichjelvény, szeminárumi felvarró, Tzofi noded jelvény, SMR kitűző, osztrák kitűző és egyéb kitűzők, valamint egyéni befűzés is (saját kép)

12. Nemzetközi szeminárium Budapesten – a huncák sokaságán megfigyelhető az egység és egyéniség kettőssége (saját kép), 2012.

13. Someres kézjel, 2013. (saját kép)

14. Mifkad, 2013. (saját kép)

15. Mifkad es, 2013

16. Hulca kapás – hulca adás, 2013

